

DEBRECZENI-DROPPÁN BÉLA

EGY GAZDASÁGI SZAKEMBER A XVII. SZÁZADBÓL: DEBRECZENI TAMÁS ÉLETE ÉS MŰKÖDÉSE ¹

Lukinich Imre keresdi báró Bethlen Ferencről, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György udvari fő emberéről, 1908-ban publikált tanulmányában a következőket írja: „...a történetírásnak nemcsak az úgynevezett nagy emberek életét kell figyelmeztetni, kiket az utókor is emleget, hanem azokat is, kiknek emléke feledésbe merült ugyan, korukban azonban számottevő tényezők voltak politikai, társadalmi és egyházi téren.”² Tegyük hozzá az előbbiekhöz: továbbá gazdasági téren. Debreczeni Tamás (1570–1650) ugyanis a maga korában mindenki által elismert birtokirányító, gazdasági szakember volt, az akkori idők számottevő alakja.

Olyan nagy formátumú személyiségeket szolgált hosszú, több nemzedéket átölelő élete során, ami már önmagában véve is kivételessé és érdekessé teszi személyét. Szervitora három nagy fejedelemnek: Bocskainak, Bethlennek, Rákóczinak. Bocskai Istvánnak katonája volt, Bethlen Gábornak fejedelmi prefektusa és főárendátora, I. Rákóczi Györgynek pataki prefektusa. Bethlen előtt a Szepesi Kamara, majd Thurzó György nádor szolgálatában állt. Ezeknek a *nagy embereknek* számos elképzelését ő váltotta valóra.

Élete utolsó három évtizedében a legnagyobb birtokokat irányította. Úgy gondoljuk, mindenre figyelmet fordító okos gondviselése, a birtokirányításban, gazdálkodásban mutatkozó kivételes tehetsége szerencsésen találkozott urai, köztük különösen Bethlen Gábor és Rákóczi György gazdálkodó habitusával.

Szervitorként rendkívüli pályát futott be. Hasonlót, mint pl. a XVI. században Nagyváthy Ferenc, aki kancelláriai jegyzőként kezdte pályafutását és a felső-magyarországi főudvarbíróságig vitte,³ vagy Paczóth János, aki tokaji udvarbíró volt pályája elején és karrierjét a Szepesi Kamara elnökeként fejezte be. De említhetnénk Prandorffer Tamást vagy a Debreczenihez hasonlóan katonaként kezdő

-
- 1 Jelen tanulmány a 2003/2004. tanévben elkészített ELTE BTK (Budapest) történelem szakos szakdolgozatom rövidített és átdolgozott változata.
 - 2 Lukinich Imre: Keresdi báró Bethlen Ferenc. 1601–1653. In: Századok 42. (1908) 10. füz. 904. p.
 - 3 Gecsényi Lajos: Egy kamarai tisztviselő a XVI. században. Nagyváthy Ferenc. In: Turul 72. (1999) 3–4. sz. 77–83. p.

Csutor Jánost,⁴ és nem utolsó sorban azt a Klobusiczky Andrást, aki követi majd őt pataki prefektusságában.

Ezeknek a kiemelkedő szervitoroknak a tevékenysége mutatja meg a leginkább, hogy ezek a szakemberek milyen fontos, sőt sokszor döntő szerepet játszottak a politikai és gazdasági élet irányításában, sőt gyakorta formálásában is. Debreczeni Tamás életének bemutatásával egy szervitori pályaképet próbálunk felvázolni. Életrajzában bemutatjuk azt a hivatalnoki pályafutást, amit előbb másokéhoz hasonlítottunk, de ami mellett azért le kell szögeznünk: az egyrészt jellegében, másrészt munkássága hosszúságát (ill. eredményességét) tekintve is egyértelműen egy kivételes tehetségű és munkabírásu ember kivételes karrierje. Pályaképén túl főként azt vázoljuk fel, hogy mi volt a feladata egy korabeli jószágkormányzónak ill. voltaképpen neki magának. Ezt pataki működésének tükrében láttatjuk. Teljes képet e tanulmány keretein belül nem adhatunk, de arra teszünk egy szerény kísérletet, hogy felvillantsuk egy XVII. századi jeles ökonómusunk személyét és kivételes teljesítményét.

Debreczeni Tamás nevével számos kötetben és tanulmányban találkozhatunk. Ezeknek túlnyomó része pataki prefektussága alatti munkásságára vonatkozik. A történeti irodalomban először, már halála után alig egy évtizeddel (1663-ban) fölbukkan személye, Szalárdi János „*Siralmas magyar krónikája*” lapjain. Szalárdi, aki talán személyesen is ismerte Debreczenit, krónikájában több helyen is megemlíti, elismerően ír munkásságáról.⁵ Debreczeni nevét aztán az 1870-es évektől Szilágyi Sándor jeles Rákóczi-kutató történészünk összefoglaló munkáiban és forrásközléseiben lehetjük fel. Szilágyi előbb Lorántffy Zsuzsannáról (1875), majd I. Rákóczi Györgyről (1893) szóló monografikus művében ír Debreczeni Tamásról,⁶ utóbbiban erőteljesebben kiemelve jelentőségét. Szilágyi Sándor, egyik legnagyobb forrásközlő történészünk, sok száz levelet közölt a Rákóczi-család levéltárából, ezek közül jó néhány olyat, ami Debreczeni Tamáshoz szól, vagy amit ő írt urának, úrnőjének, valamint olyan leveleket, amiben őt megemlítik. Utóbbiak közül talán legjelentősebb forrásközlés a Protestáns Egyház- és Iskolai Lap 1875-ös évfolyamában jelent meg.⁷ Szilágyi itt I. Rákóczi György Tolnai István sárospataki

4 *Kenyeres István*: Kamarai uradalmak igazgatása a XVI. században. In: XVI. századi kamarai utasítások. 1. köt. Szerk.: Kenyeres István. Bp., 2002. (Fons Könyvek 2.) 68–71. p.

5 *Szalárdi János*: *Siralmas magyar krónikája*. Bp., 1980. 200., 202. p.

6 *Szilágyi Sándor*: Lorántffy Zsuzsanna. In: *Uő*: Rajzok és tanulmányok. 1. köt. Bp., 1875. 257–351. p.; Szilágyi Sándor: I. Rákóczi György 1593–1648. Bp., 1893. (A továbbiakban: *Szilágyi*, 1893.)

7 I. Rákóczi György fejedelem levelezése Tolnai István sárospataki pappal. Közli: Szilágyi Sándor. In: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 18. (1875) 27–30., 33–35., 37–38., 43., 46. sz.

pappal való 1637-es levelezését publikálta, amelyből egy Tolnai közvetítésével lebonyolított, Rákóczi és Debreczeni között folyó tárgyalásról szerezhetünk tudomást. A tárgyalás arról szólt, Debreczeni további szolgálatát milyen feltételekkel ill. mennyiért vállalja. Szilágyi ezen kívül a Magyar Történelmi Tárban és a Történelmi Tárban, az Erdélyi Országgyűlési Emlékekben⁸ (stb.) között Debreczenivel az említett módokon kapcsolatba hozható leveleket. Rajta kívül később aztán többen is publikáltak — általában egy-két — Debreczeni-levelet, melyeket főlegesen lenne felsorolni. Makkai László az 1950-es években több olyan kötetet írt, melyben megemlékezik Debreczeni munkásságáról. I. Rákóczi György korához és egyben Debreczeni Tamás működéséhez az egyik legalapvetőbb az „*I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648)*” c. munkája,⁹ mely Debreczeni életéről is számos új adatot közölt. Debreczeni Tamás pataki működéséről jeles építészünk, Détsy Mihály írta a legtöbbet. Ő a teljességre törekedve az 1970-es évek elejétől kezdve publikálta azon tanulmányait, melyekben feldolgozta a sárospataki vár (és környezete) építéstörténetét. Tulajdonképpen ezeket a résztanulmányokat foglalta össze, gyúrta egygé és egészítette ki a 2002-ben megjelentetett „*Sárospatak vára*” c. monográfiájában.¹⁰ A munkából kiderül, hogy Détsy már, ami a pataki építkezésekre vonatkozik, feldolgozta Debreczeni levelezését, mind a Rákóczi-család levéltárában (MOL E 190) található leveleket, mind pedig a kamarai missilisek (MOL E 204) között fellelhetőket. Az említett Détsy-kötet egyik alfejezete: „*Pataki építkezések Debreczeni Tamás prefektus idejében*”.

Debreczeniről ez idáig egyetlen olyan közlés jelent meg, amely egyedül rá vonatkozik: Dienes Dénes, a Sárospataki Református Kollégium főigazgatója kiadásában Debreczeni Tamásnak a kollégium levéltárában található végrendelete, ill. annak valamelyest romlott későbbi másolata „*Debreczeni Tamás végrendelete*” címmel.¹¹ A forrás elé a teológus szerző egy három oldalas bevezető elemzést írt, amely a végrendeletet teológiai szempontból vizsgálja.

Debreczeni életének és munkásságának megismeréséhez meglehetősen nagy számú levéltári forrás áll rendelkezésünkre. Az alábbiakban, minthogy tanulmányunk főként pataki prefektusságát vizsgálná, az erre a korszakra vonatkozó forrásokat vesszük számba. Debreczeni pataki működésére a leggazdagabb forrásanya-

8 Erdélyi Országgyűlési Emlékek. 8., 10. köt. Szerk.: Szilágyi Sándor. Bp., 1882., 1884. E forrásokat jelen dolgozatunkban nem használtuk fel.

9 Makkai László: I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai. Bp., 1954.

10 Détsy Mihály: Sárospatak vára. Sárospatak, 2002.

11 Dienes Dénes: Debreczeni Tamás végrendelete. In: Egyháztörténeti Szemle 2. (2001) 1. sz. 143–156. p.

got a Rákóczi-család levéltárában, a Magyar Országos Levéltárban találjuk (E 190).¹² Ennek több állagában és tételében fellelhető Debreczenivel kapcsolatos irat. Az *Archivum familiae Rákóczi* azért a leggazdagabb és legfontosabb forrásbázisa a Debreczeni-kutatásnak, mert ebben található pataki prefektusként (1632 és 1650 között) írt leveleinek zöme, azaz I. Rákóczi Györgyhez írt jelentéseinek túlnyomó hányada és a neki szóló hivatalos leveleknek szinte mindegyike.¹³ Jelenlegi számításaink szerint ez a Rákóczi-család missiles-sorozatában 1143 db levelet jelent (mely kb. 2300 oldalt tesz ki). E hatalmas levelezésnek majd egynegyedét, pontosan 278 db (összesen 538 oldalnyi) Debreczeni Tamás által írt vagy neki szóló levelet dolgoztunk fel eddigi kutatásaink során, melyek pataki működésének kezdeti időszakáról, az 1632 és 1635 közötti évekről nyújtanak képet. Ebből több mint a felét, 138-at írt Debreczeni I. Rákóczi Györgynek, melyekben majdnem mindig megemlíti, hogy ura leveleit mikor és kitől kapta kézhez. Kiderül, hogy 1633 és 1635 között — legalábbis a fennmaradt levelei szerint — a fejedelem több mint 134 levelet írt neki.¹⁴ Jól mutatja, hogy ennél több is lehetett, hogy a Rákóczi-család levéltárában erre a rövid időszakra 7 db olyan levél található (összesen), melyek egyike sem szerepel az említett 134 levél között. Hol lehetnek ezek a levelek? Amellett, hogy e kérdésre egyelőre nem tudjuk a választ, egyet leszögezhetünk: a kamarai missilisek között nincsenek. Itt (az E 204-ben) található a Debreczeni-levelezés második legnagyobb forrásanyaga: 196 levél (413 oldalon).¹⁵ Debreczeni Tamás által I. Rákóczi Györgynek és Lorántffy Zsuzsannának írt levelek között mindössze 5 db kelt 1634-ben és 1635-ben (1632-ben és 1633-ban egy sem). A kamarai missiles-sorozatból ezeket dolgoztuk fel, de mellettük még több más levelet is felhasználtunk dolgozatunkban.

Debreczeni Tamás levelezése a Magyar Kamara Archivumának említett két fondjában (ld. MOL E 190, E 204) összesen kb. 2700 oldalon 1339 levelet számlál. Úgy, hogy azokból néhány kivételével hiányoznak a fejedelem és a fejedelemasszony hozzá írt levelei, amelyek feltehetően még további több száz levéllel gyarapítanák ezt az így is nagyinak számító levelezést. Ennek nagyságára (további)

12 Magyar Országos Levéltár (= MOL) Magyar Kamara Archivuma (= MKA) E 190 Archivum familiae Rákóczi (= AFR).

13 Rákóczi György és Lorántffy Zsuzsanna Debreczenihez írt leveleit kivéve igaz, hogy szinte mindegyike a neki írt leveleknek az AFR missilisei között található.

14 Több levélben csak azt írja, hogy „*kegyelmes parancsolatit alázatosan értettem*”, és nem említi, hogy mikor és hány levelet kapott, de van olyan levél is, melyben nem írja meg pontosan, hogy hány levelet kapott meg, csak azt, hogy többet (ld. AFR 1037., 1330. sz.).

15 MOL MKA E 204 Missiles. (A továbbiakban: Miss.)

fényt vet, a Debreczeni Tamás halála után leveleiről és a birtokok iratairól utódja, Klobusiczky András által készítettett összeírás (1650. aug. 19.).¹⁶ E szerint Debreczeni után 44 csomó levél maradt a pataki levéltárban, melyből 25 csomónyt tett ki az öreg Rákóczi Györggyel, 16 csomót a Lorántffy Zsuzsannával és 3 csomót ifjabb Rákóczi Györggyel folytatott levelezése. Azt nem tudjuk, hogy az egyes csomókban, amelyek kicsik és nagyok voltak, mennyi levél lehetett. Mindenesetre Debreczeninek egykori teljes levelezését — a fentiek alapján — mintegy kétezres nagyságrendűre becsülhetjük. Ez a szám még inkább valós, ha nem feledjük el rögzíteni azt, hogy a Debreczeni által írt levelek közül is jónéhány eltűnhetett: megsemmisült, vagy előttünk ismeretlen hely(ek)en lappang. Példának okáért az 1633-es évből a februártól májusig terjedő időszak, valamint a decemberi, tehát 5 hónapnyi levelezése hiányzik, az 1634-ből származók közül pedig a július-augusztusiak és a november-decemberiek (4 hónap) nincsenek meg, míg az 1635-ben kelt saját kezűleg írt levelei közül a január-februári és a május-júniusi, azaz ugyancsak 4 hónapnyi hiányzik. Tehát a vizsgált 36 hónapból 13 hónap a hiátus.

Debreczeni hivatali levelezésével ellentétben családi ill. magánlevelezését nem ismerjük. Feltárása további kutatások feladata lehet. Minden bizonnyal ezeket a kutatásokat a leányágon leszármazó egyes családok fennmaradt levéltári anyagában kell elkezdni. Tudjuk pl., hogy vejéhez, Máriássy Ferenchez írt levelei 1647-ben 3 csomót tettek ki.¹⁷ Ezeket egyelőre nem találtuk meg a Máriássy-család levéltárában (ld. MOL P 491), de találtunk egy érdekes levelet, amelyet Debreczeni ükunokája, Barkóczy Zsigmond írt 1716. április 29-én Körtvélyesen sógorának, Máriássy Miklósnak (Debreczeni dédunokájának), melyben azt írja, hogy Debreczeni Tamás leveleit elhossa Eperjessről és elküldi neki.¹⁸ A kérdés az, hogy vajon ezek Debreczeni Máriássy Ferenchez írt levelei-e, vagy más családi levelekről van itt szó?

A kéziratos források közül — talán mint legértékesebbet — ki kell még emelnünk az ugyancsak a Magyar Országos Levéltárban őrzött Dessewffy családi levéltár egyik tételét, melyben a királydaróci Debreczeni-család iratai vannak, köztük

16 AFR 5882. sz. címe: *Consignatio seu Regestatio Literarum, Partialium, Regestorum, Extractuum Inventariorum ad sub Praefectura Generosos quondam Domini Thomae Debreczeni...* Debreczeni Tamás pataki prefektus 1638 augusztusáig folyó levelezéséhez ld. még: Egyetemi Könyvtár Kézirattára. G104/a Reg. Acta Rákócziana. *Regestrum literarum Thomae Debreczeni.*

17 *Iványi Béla: A márkusfalvi Máriássy cs. levéltára.* Lőcse, 1917. 141. p. (ld. Máriássy Ferenc javainak 1647. szept. 16-án felvett jegyzéke.)

18 MOL P 491 Máriássy cs. lvt. 12. cs. fasc. X. 42. fol.

Debreczeni Tamás 1645-ből származó (számos életrajzi adatot tartalmazó) végrendelete.¹⁹

A felhasznált levéltári forrásokat a Magyar Országos Levéltáron kívül az Egyetemi Könyvtárban, a Sárospataki Református Kollégium levéltárában, Zemplén vármegye levéltárában Sátoraljaújhelyen, és kis részben Kolozsvárt és Gyulafehérvárt kutattuk.

Debreczeni Tamás pataki prefektusi működését túlnyomó részben a Rákóczi-család levéltára missilis-anyagának, azon belül is alapvetően Debreczeninek I. Rákóczi Györgyhez írt jelentéseinek feldolgozásával kívánjuk bemutatni. Kutatásaink jelenlegi állása szerint arra vállalkozhatunk csupán, hogy pataki tevékenységének kezdeti éveit foglaljuk össze, ez alapján képet adva arról, hogyan és miként irányította Debreczeni Tamás I. Rákóczi György és felesége magyarországi birtokait.

Jelen tanulmányunk keretei között eltekintettünk az egyébként fontos anyagnak számító *Urbaria et Conscriptiones* (MOL E 156) Rákóczi-birtokokra vonatkozó anyagának feltárásától és elemzésétől, továbbá idő hiányában nem volt alkalmunk kutatni a *Neoregistrata Acta irataiban* (MOL E 148), csakúgy, mint a Rákóczi-Trautson levéltárban (MOL E 197) sem. Egyelőre még nem kutattuk át a Debreczeni életére nézve fontos Nyíregyházán és Kolozsváron található Szatmár vármegyei iratokat.

A feltárt és a következő években feltárandó levéltári forrásokat majd Debreczeni Tamás pataki prefektusi működésének teljes időszakát bemutató későbbi munkánkban szeretnénk felhasználni és behatóbban elemezni.

Debreczeni Tamás élete és működése (1570–1650)

Debreczeni Tamás 1570. december 9-én született a Szatmár vármegyei Királydarócson,²⁰ kamarai (királyi) birtokon.²¹ Szüleinek nevét nem ismerjük. Vezetékneve arról árulkodik, hogy családja valamikor Debrecenből származott el, de hogy mi-

19 MOL P 88 Dessewffy cs. lvt. 15. cs. 34. t. A királydaróci Debreczeni-család iratai. 10–15. fol. (régi jelzet: No. 18.) *Debreczeni Tamás testamentoma*. (A továbbiakban: Végrendelet.)

20 Végrendelet 1. p. „*En Debreczeny Tamás születtem ez világra Darócon 1570 esztendő 9 decembris.*” Tanulmányunkban a magyar nyelvű kézirat forrásokból vett idézeteket *modern átírásban* közöljük.

21 MOL E 158 *Conscriptiones portarum*. LV. Szatmár. *Regesta et Conscriptiones portarum Comitatus Zathmariensis* (1567–1648). 1172. p. Mikrofilm: 1666. d.

kor, arra nézve nincs adatunk. Magyarország nemes családjai között Nagy Ivánnál négy Debreczeni nevezetűt találhatunk,²² csakúgy, mint Áldásy Antal „*A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei*” c. sorozatában.²³ Ennél persze jóval több nemes Debreczeni-család élt a történeti Magyarországon. A Siebmacher-féle Wappenbuchban pl. tíz, ezt a nevet viselő nemesi család található (címereik ábrázolásával együtt).²⁴ Kempelen Béla pedig több mint két tucat nemes Debreczeni-családról közöl adatokat.²⁵ Ezek sem tartalmazzák azonban az összes ilyen nevű nemesi családot, de a királydaróci Debreczeni-família mindegyik említett műben szerepel. Nagy Iván ír a legtöbbit róluk. Ő a királydaróczi Debreczenieket Szatmár vm. „régbebbi” nemesi családai közé sorolja, — hibásan összekötve azt az Anjou-korban virágzó, ámde 1404-ben (férfiágon) kihalt azonos nevű főúri családdal.²⁶

Debreczeni Tamás születésekor családja még nem rendelkezett nemeslevéllel. Azaz nemtelen, de nem tudjuk, hogy szülei valójában milyen jogállásúak — édesapja talán kamarai jobbágy vagy valamilyen mesterséget űző szabad ember lehetett. 1645-ben írt végrendeletében csupán homályos utalásokat tesz szüleinek: „*az én szülemnek gyarló vérektől löttem*”²⁷ — írja, és megemlíti, hogy szegényektől az eredetnél és „*tizenegy, kettő vagy tizenhárom esztendeig való feltartásnál*” többet nem kapott. Az utánuk maradt kevés örökséget a legfiatalabbik fiú, István örökölte.²⁸

Debreczeni tehát 11 és 13 éves kora között hagyta ott a szülői házat, de arról hová ment sem végrendeletében, sem fennmaradt leveleiben nem ír. Talán a szülőfalujához közel fekvő Szatmár várában vagy más végvárban, esetleg egy földesúri udvarban nőtt fel. Kérdés, hogy hol és mit tanult a későbbi buzgó levélíró? Csak egy-két levelében érinti közvetve ezt a kérdést. 1635. október 7-én I. Rákóczi Györgynek írt levelében „*deáktalan*” embernek mondja magát,²⁹ egy öt évvel későbbi, 1640. november 2-i levelében pedig ezt olvashatjuk tőle: „*Én Logicat soha nem hallgattam, nem tanultam...*”³⁰ Mégis rendelkezhetett valamelyes deákos mű-

22 *Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* 3. köt. Pest, 1858. 262–263. p.; pótköt. Pest, 1868. 188. p.

23 *Áldásy Antal: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei.* 2. köt. Bp., 1923. 207. p.; 3. köt. Bp., 1937. 93. p., 356. p.; 4. köt. Bp., 1938. 67–68. p.

24 *Siebmacher, Johann: Wappenbuch der Adel von Ungarn.* 1. köt. Nürnberg, 1893. 127–128. p.; pótköt. Nürnberg, 1894. 38. p.; erdélyi köt. Nürnberg, 1898. 144. p.

25 *Kempelen Béla: Magyar nemes családok.* 3. köt. Bp., 1912. 270–272. p.

26 *Nagy I.:* i.m. 262. p.; *Komáromy András: Dózsa nádor és a Debreczeni-család.* In: *Turul* 9. (1891) 77. p.

27 Végrendelet 2. p.

28 Uo. 6. p.

29 AFR 1498. sz.

30 AFR 2727. sz.

veltséggel, amely közismert lehetett, legalábbis a hozzá írt levelek és a neki szóló ismert dedikációk erről tanúskodnak. Mind Milotai István, mind Iratosi T. János műve ajánlásában Debreczenit „*Deák*”-nak titulálja, Tolnai P. Ferenc pedig a Literatus kifejezést kacsolja a nevéhez.³¹ Debreczeni Literatus Tamásként szerepel Bethlen Gábor 1625. szeptember 13-án Váradon, a kolozsvári református diákoknak kiállított oklevelében is.³² A fejtérői jobbágyok 1633. november 21-én kelt levelüket is „*Debreczeni Thamás Deáknak*” címzik,³³ miként Bogdáni János, 1633. június 27-én írt levelében.³⁴

Életének első harmadában azonban szinte bizonyosan nem a tollforgatással, hanem a kardforgatással keresi mindennapi kenyerét. 1600-ban hadnagyként találkozunk nevével Kolozsvár város törvénykezési jegyzőkönyvében. Nem közvetlenül róla írnak, hanem a Szilágyi István házában történt tüzvész kapcsán tudjuk meg, hogy Debreczeni Tamás hadnagy a házban szállásolt, akinek értékeit a lángok közül nagyrészt sikerült kimenteni, de a sátra és a szekere a tűz martalékává vált.³⁵ Tehát katona lett és egészen a hadnagyságig vitte. Nem tudjuk viszont, hogy kinek a szolgálatában állt. Valószínűleg nem királyéban, hanem valamelyik nagybirtokos magánkatonájaként forgatta fegyverét. Kolozsvári tartózkodásából arra is következtethetnénk, hogy az erdélyi fejedelem katonája volt, de lehet az is, hogy előtünk ismeretlen ura megbízásából utazott Erdélybe. Elképzelhető, hogy ura a nagy bihari és szatmári birtokokkal rendelkező Bocskai István volt. Az viszont kétségtelen, hogy az erdélyi fejedelemmé választott főúr vezette szabadságharcot serege egyik kapitányaként küzdötte végig.³⁶ Ekkor már harmincas éveiben járó tapasztalt katona lehetett, aki — feltételezésünk szerint — részt vett a tizenöt éves háború küzdelmeiben is.

1606-ban a bécsi (jún. 23.) és a zsitvatoroki (nov. 11.) békével véget ért a háború és bár katonára továbbra is szükség volt, Debreczeni úgy döntött — ahogy ma mondanánk — életét a gazdasági szférában folytatja. Szatmári udvarbíró (provisor)

31 Régi magyarországi nyomtatványok. Szerk.: Borsá Gedcon és Hervay Ferenc. (A továbbiakban: RMNY) 2. köt. Bp., 1983. 1132; 1683. sz.; *Szabó Károly–Hellebrant Árpád*: Régi magyar könyvtár. (A továbbiakban: RMK) 3. köt. Bp., 1986. 1225. sz.

32 MOL F1 Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára. Libri regii. 15. köt. 61. fol.

33 AFR 1159. sz.

34 AFR 1115. sz.

35 Kolozsvári Állami Levéltár Kolozsvár város törvénykezési jegyzőkönyvc. VI/1. 451. p. (Mikrofilm: 192. d.)

36 *Nagy László*: Hajdúvitczek. Bp., 1986. 228. p.

lett,³⁷ azaz a Szepesi Kamara tisztviselőjeként királyi szolgálatba állt. Milyen előzményei voltak ennek, nem tudjuk. Azt viszont valószínűnek tartjuk, hogy szűkebb pátriájában, Szatmár vármegyében ekkorra már széleskörű kapcsolatokra tehetett szert. Katonai pályáján elismertséget, és ami még fontosabb, tekintélyes pártfogókat szerezhetett. Köztük lehetett Hoffmann György, a Szepesi Kamara titkára és tanácsosa, későbbi helyettes elnöke, mint azt több Hoffmannak írt levele is sejtetni enged. ³⁸ Állandó lakóhelye már ebben az időben Szatmár városa, feltehetően házasságkötése óta rendelkezett itt házzal.

Debreczeni Tamás 1600. május 19-én nősült meg³⁹. Feleségével, Tarjányi Margittal 39 évig élt boldog házasságban. Az első néhány évben katonaeletének köszönhetően gyakran és hosszú ideig volt távol otthonától, amiről egy 1633-as I. Rákóczi Györgynek írt levelében így emlékezik: „*ifjú ember koromban is nem egyszer volt feleségemet fél esztendeig nem láttam.*”⁴⁰ A házasságból tíz fiú és négy leány, azaz összesen tizennégy gyermeke született. Közülük azonban csak öt: Fruzsina és Judit nevű leányai, valamint János, György és Zsigmond nevű fiai érték meg a felnőttkort. Többi gyermekét még kiskorukban — mint végrendeletében írja: „*az Úristen Ő Szent Felsége 8, 9, 5, 3, 5 — két esztendőskorokban elvette tőlünk az halál által.*”⁴¹ Egyik gyermekéről sem tudjuk, hogy mikor született, de annyi bizonyos, hogy amikor a szatmári kamarai uradalom irányítója lett, fizetéséből immáron több gyermekét is el kellett tartania. Nagyon érdekes, hogy gyermekei keresztszülsősége révén kikkel került rokoni kapcsolatba. Fáy Istvánt, Fekete Jánost, Pathay Sámuel és Róthy Orbánt nevezi későbbi leveleiben komájának,⁴² azokat, akikkel majd 1632-től együtt dolgozik Rákóczi György szolgálatában.

Debreczeni Tamás az udvarbírói tisztséget — emlékezete szerint — 1606-tól viselte,⁴³ de első ismert provisorii jelentése 1608. szeptember 17-én kelt.⁴⁴ Szatmár vára fontos végvár, a magyar végvárrendszer legkeletibb pontja, uradalmának irá-

37 Debreczeni Tamás szatmári működésére ld.: *Borbás Emese: A szatmári vár 17. század eleji gazdálkodása a provisorii missilisek alapján.* In: *Végvár és ellátás.* Szerk.: Petercsák Tivadar és Berecz Máttyás. Eger, 2001. (Studia Agriensia, 22.) 221–235. p., különöscen: 223. p.

38 MOL E 254 Szepesi Kamara Archivuma Repraesentationes, informationes et instantiae (= E 254). 1611. febr.-No. 2., máj.-No. 16. stb.

39 Végrendelet 1. p.

40 AFR 1065. sz.

41 Végrendelet 4. p. Debreczeni Tamás gyermekei kb. 1601 és 1620 között születhettek. Jelenleg csak a felnőtt kort megérték nevét ismerjük.

42 AFR 1281. sz.; Miss. 1634. IV. 9. DT-RGy.; AFR 1261. sz.; AFR 1338. sz.

43 Végrendelet 1. p.

44 Miss. 1608. IX. 17.

nyítása ezért is járt nagy felelősséggel. Lelkiismeretesen és eredményesen viselhette ezt a nehéz tisztet, amit jól mutat, hogy II. Mátyás király 1609. július 22-én Bécsben neki, feleségének Tarjányi Margitnak és testvérének, Debreczeni Mihálynak nemességet és címet adományozott.⁴⁵ A nemességre minden bizonnyal a Szepesi Kamara vezetése terjesztette fel. Armálisa a következőképpen írja le *címerét*: Az álló katonai pajzs (mezeje) kék színű, melynek alját hármás zöld kis hegy foglalja el. E felett vörhenyes (arany)sárga színű, nyitott szájú, kinyújtott nyelvű és kétágú, felfelé meredő farkú egész, (lábain) álló, a pajzs jobb oldala felé forduló oroslán látható, mely elülső kinyújtott bal lábában aranyalmát, azon kereszttel tart, magasba emelt jobbáiban pedig vörös fényű arany csillag között tündöklő kivont kard látszik villogni. A pajzs tetején a zárt katonai sisakot középen egy királyi koronás arany griffmadár ékesíti, mely mindkét lábában kivont kardot tart. A sisak felső részéből vagy csúcsáról sallangok vagy szalagok futnak le, aransárga és kék az egyik, vörös és (ezüst)fehér színűek a másik oldalon, illően díszítve a pajzsot. A nemeslevelet Szatmár vármegye 1610. március 24-én Csengeren tartott közgyűlésén hirdették ki.⁴⁶

Szatmáron a legnagyobb nehézséget, miként más végvárok esetében is, a katonaság fizetése jelentette. Debreczeni nem egy esetben saját vagyonából kölcsönzött a kamarának, amit aztán több-kevesebb sikerrel próbált visszaszerezni. 1609 januárjában pl. úgy, hogy kérvényezte a harmincadosi tisztséget is az udvarbírói mellé.⁴⁷ De a kamara nem támogatta elképzelését. A provisoroi tiszttel számára egyre terhesebbé vált, kérte személyesen (Kassán) és levélben is, hogy keressenek a helyébe más gondviselőt, mert -mint írja: „*én a fizetés miatt sok adósságba ejtettem eddig is magamat*”.⁴⁸ A kamara 990 Ft 56 dénárral tartozott neki,⁴⁹ ami jól mutatja, hogy már az 1600-as évekre nem kis vagyonra tett szert. Debreczeninek évek múlva sem tudtak fizetni, úgyhogy végül ő azzal is elégedett lett volna, ha készpénz helyett szamostelki és udvari jobbágyokkal elégitik ki.⁵⁰

Debreczeni valamikor október végén, november első napjaiban adta át tisztségét általa kiszemelt és ajánlott utódjának, Fisser György szatmári harmincados-

45 *Áldásy Antal*: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címerlevelei 1200–1868. Bp., 1904. 103. p.

46 Uo. Áldásy a nemeslevél egy XIX. századi, akkor Szilágy vm. levéltárban őrzött másolatát közli (uo. 104. p.), szó szerinti annak is csak a címerleírását. Ld. az Függelékben.

47 MOL E 254 1609. jan-No. 1.

48 Uo. 1609. ápr-No. 1.

49 Uo. 1613. jan-No. 35.

50 Uo. 1613. febr-No. 14., 17.

nak.⁵¹ Lemondását követően nem sokáig foglalkozhatott csupán saját ügyeivel, hiszen egy előnyös, mondhatni visszautasíthatatlan ajánlatot kapott az ország első közjogi méltóságától, Thurzó György nádortól: legyen tokaji uradalmának prefektusa.⁵² Ez a felkérés is azt bizonyítja, hogy Szatmáron jó munkát végzett, amivel felkeltette Thurzó György figyelmét. Debreczeni 1611-ben a nádor szolgálatába lépett. (A jelenleg rendelkezésünkre álló adatok szerint 1611 februárjában még nem, májusban viszont már Tokajban működött.)⁵³ Tokaj néhány éve volt csak Thurzó kezében. 1607-ben zálogosította el neki Rudolf császár 71590 Ft-ért.⁵⁴ Debreczeninek fontos lehetett, hogy nem került nagyon messze Szatmártól, ahol megtartotta házát, és éppen ekkortájt 1610–11-ben vette zálogba Zoltán Józsa Batiz falubeli „öt ház jobbágyból álló” porcióját.⁵⁵ Tokajban is szerzett magának házát, amit élete végéig fenntartott, és amit halála után aztán György fia örökölt.⁵⁶ Pataki prefektusságának idejéből (1639. dec. 29.) maradt fenn tokaji házának inventáriuma, amit Balogh János kulcsár készített.⁵⁷ Ebből az okmányból úgy tűnik, hogy tokaji házát és földjeit György fia irányítja. Az inventáriumon is ott áll az ő aláírása nagybátyjával, Debreczeni Mihállyal, az inventáló kulcsárral és talán az írónokként jelen lévő Szalárdi Miklóssal.

Nem tudjuk persze, hogy jó két évtizeddel korábban, tokaji prefektusként ebben a házban lakott-e, de azt valószínűsíthetjük, hogy ezidőtájt vehette vagy építhette. Az udvarházat és a hozzá tartozó gazdasági épületeket, az udvart és a kertet boronából rótt és zsindellyel fedett palánk vette körül. Nagy, kétfelé nyíló kapun lehetett kocsival, illetve szekérrel behajtani, vagy a mellette lévő kis ajtón bemenni. Magába a házba, annak tornácából nyílt a zöldre festett ajtó, ezen belépve a három ablakkal rendelkező nagyobbik, fogadószobába (ún. nagy házba) juthattunk, amiben

51 Uo. 1609. dec-No. 2., 1610. jan-No. 2.; 1610. nov-No. 2.: Fisser 1610 november 4-én szerepl első ízben udvarbíróként. (vö.: *Borbás E.*: i. m. 223. p.)

52 Debreczeni Tamás szatmári provisoroként szerepl egy olyan 1610. május 31-én, Szatmáron kelt iratban, melyet gr. Thurzó György írt alá. (MOL E 211 Lymbus. 3. cs. 452. fol.) A Szatmáron járó nádor, lehetséges, hogy ekkor kérte fel Debreczenit a tokaji prefektusságra, vagy júniusban, amikor Sárospatakon a szatmári katonák fizetéséről tárgyaltak, de az is elképzelhető, hogy csak provisorai tisztéből való távozása után.

53 MOL E 254 1611. febr-No. 2., máj-No. 8. (Ld. még: Végrendelet 1. p.)

54 *Csorba Csaba*: Várak a Hegyalján. Bp., 1980. 109. p.

55 AFR 1303. sz. (1634.I.17.), 1400. sz. (1634.IX.9.)

56 Végrendelet 7–8. p.

57 AFR 38. d. 1. t. 36. sz. 240–250. fol. Címe: „*Nemzetes Király Daróczy Debreczeni Tamás Uramnak az Erdélyi Fejedelem, Ő Nagysága Magyarországi Praefectusának, Tokai házáinak lévő és tartozó javainak Balogh János kulcsár kezében való Inventálása es mellé adatot Brevis Urbáriuma 1639. die 29 decembris.*”

volt öt db. fogas, egy asztal (szőnyegestől), két padszék, két karosszék, két ún. egyes szék, nagy örömjúrók egy rostélyos karimájú pohárszék, egy ún. gyalog padszék és persze egy mázas kályhás kemence. A nagy szobából nyílt a kétablakos belső kis szoba (ún. belső kis ház), ahol szintén állt asztal és szék, de itt volt az ágy (paplanostól) és ebben a szobában — minden bizonnyal a falon függve — voltak az értékes (és kevésbé értékes) fegyverek., úgymint pl.: három aranyozott szablya, egy ezüstözött hegyestőr, pallos, ezüstözött lószerszámok, valamint puskák, kardok, harci csákány, tegez nyilakkal, egy paraszttőr stb. A házban volt még egy ún. első rekesztés és egy ún. belső rekesztés. Az előbbiben pl. egy mázas kemencét, míg az utóbbiban pl. búzát, kását, sót, mitöbb egy tonna zsendely szeget (!) tároltak. Az ún. asszonyház két ablakos, szűnyoghálóval. A ház összes ablakán vasrostély volt. Külön „sütő háza” is volt Debreczeniéknek. A tornácos udvarházhoz tartozott még egy ún. hátulsó, kétablakos öreg ház (azaz nagy szoba). Itt volt a konyha, benne egy jó kemence egy tálással, 14 db. óntányérral (stb.). A ház alatti pincében káposztát tartottak. Az ún. külső pincében ezidőtájt 20 hordó bor volt. Külön borház is tartozott az udvarházhoz, ahol 1639-ben 30 hordó óbort, 6 köböl lisztet és 45 köböl rozst tároltak. Érdekesség, hogy a borház tornácában egy kaloda állt. A székérszínben egy szekeret és Debreczeni Györgynek öt lovát írták össze, és egy 200 köblös abrakkal teli szűszéket. Az udvarházhoz ezeken kívül még vincellérház, kapásház, asztalos ház és kovács ház tartozott, és persze még a nagy udvar és egy lugas kert. Debreczeni Tamásnak az inventárium után írt rövid urbárium szerint Tokajon 16 jobbágya volt és a következő majorsági szőlőket birtokolta: Kócsag, Barát, Csiszár, Bornemisza, Ladány, Óvári, Bartus, Tóth.⁵⁸

Debreczeni ezek közül Óvári nevű szőlőjét valamikor 1639 és 1645 között elveszthette, mert a végrendeletében már nem szerepel. De volt ezen kívül más szőlő is, amit megszerzett, pl. Szegedi Mihály által neki elzálogosított Bencze nevű szőlő, amit aztán a zálogosító árvái visszaszereztek tőle.⁵⁹ Tokaji szőlői közül legkorábban talán a Kócsag nevűt szerezte meg, ezt már — egy határbejárás tanúsága szerint — 1617-ben birtokolta.⁶⁰

58 Uo.

59 Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Sátorlajújhelyi Fiókleveletára (= BAZ m. Lvt. SFLvt.) V. 42. Tokaj város tanácsának iratai. 97. köt. Szerződésck, cgyességck, örökbcvallási jegyzőkönyvek. 1625–1636. 1086. fol.

60 A tokaji uradalom 1640. szept. 1-i urbáriumában olvashatjuk, hogy a „majorsági szőlők közül a Kozak-szőlőt Thurzó György Debreczeni Tamásnak...adta.” (ld. Makkai: i. m. 374. p. Makkainál hibásan szerepel a szőlő neve *Kozuk*nak.) E szerint valamikor 1611 és 1616 között jutott e szőlőbirtok Debreczeni kezére.

1617. március 30-án egy határbejárással állapították meg Tarcal mezőváros Tokajjal való határait. Ezen részt vett, mint tokaji prefektus, Debreczeni Tamás is. Mikor már nagy részén túl voltak, ebéddőre járván Debreczeni meghívta a határbejárás résztvevőit ebédre. A jegyzőkönyv ezt az ebédet, amit szellemesen egybekötötték a 28. határpont megállapításával, így írja le: „*Jutottunk ezentúl egy cserfa alá, holott Debreczeny Thomás Uram tokai praefectus az szerencsi tisztartót, Szikszay Mátyás Uramat, és Nánási Györgyöt több jó akaróival együtt ebéden megvendégelte, és ugyan ott egy üres butykos korsót fenékkal állatván, egy szürke követ tett Nánási Uram reá, elástanak és földhányást hattunk a korsón a fa tövében, ugyanott [ahol] Praefectus Uram két szolgáját megverték...*” Debreczeni Kócsag nevű szőlője Tokaj és Tarcal határán terült el, ezért olvashatunk róla a jegyzőkönyvben a következőképpen: „*Mentünk innét az Lőrinc deák, és Debreczenyi Tomás Urunk Kocsag nevű szölejének feliben, és ott a víz-árok partjain egy kő rakást hattunk földdel együtt, az mely kőrakás mégyen alá az határ az Lőrinc deák Décsi Jánosné és Debreczenyi Tomás Uram szőlők között való víz-árkon, mind a szőlők végéig.*”⁶¹ A tokaji Kócsag-szőlő zálogjogon való birtoklásában Brandenburgi Katalin erdélyi fejedelemasszony 1630. július 1-én, Gyulafehérváron kiállított oklevelében erősítette meg Debreczenit.⁶²

Tokaj földesura, Thurzó György nádor az említett határbejárás idején már nem élt. Fia, Thurzó Imre naplóbejegyzése szerint 1616. december 24-én „*Nagy Karácsony estén, fertály híján tíz órakor*” hunyt el Trencsén vármegyében fekvő bicsei kastélyában.⁶³ Debreczeni továbbra is tokaji prefektusként szolgált, immár a nádor özvegyének, Czobor Erzsébetnek és fiának, Thurzó Imrének. Czobor Erzsébet is elégedett lehetett szolgálataival, amit jól mutat, hogy neki adományozta a tokaji uradalomhoz tartozó Szabolcs vármegyei Vid és Téglás falvakban fekvő birtokrészeket. Ezek birtoklásában Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, majd Brandenburgi Katalin fejedelemasszony megerősítette, utóbbi Gyulafehérváron, 1630. május 4-én kiállított oklevelében.⁶⁴ Zálogjogon bírt vidi és téglási porcióit 1633. júliusában adta el I. Rákóczi Györgynek.⁶⁵

Debreczeni Tamás tokaji prefektusságától kezdve (kimutathatóan) a peregrinus diákok egyik jeles pártfogója volt. Tornai P. Ferenc marburgi tanuló 1618-ban aján-

61 BAZ m. Lvt. SFLvt. V. 37. Tarcal város tanácsának iratai. 5. d. 46. sz. A jegyzőkönyv 1695-ből, 1781-ből és 1785-ből származó másolatai.

62 MOL F 1 Libri regii. 18. köt. 706–707. fol. Itt *Kolczagh* és *Kolchiagh* formákban szerepel.

63 MOL Mikrofilmtár C 882. d. Thurzó Imre naplója (3. p.).

64 MOL F 1 Libri regii. 19. köt. 64–65. p.

65 AFR 1044. sz. (1633.VI.28.), 1050. sz. (1633.VII.17.) Ura számára a birtokokat Róthy Orbán foglalta el, vette át 1633. július 10. és 12. között.

lotta neki egyik munkáját, Tornai P. Gáspár 1628-ban, Leidenben megjelent disputációját dedikálta neki.⁶⁶ Az egyházat pártoló és segítő intézkedései közismertek voltak, ennek bizonyosságaként hozhatjuk fel Milotai (Nyilas) Istvánt, aki 1617-ben Debreczenben napvilágot látott „*Az mennyei tudomány szerint való irtvány...*” című könyvét Debreczeninek dedikálta, mint „*Az Isten Anyaszentegyházának kegyes patrónusának*”.⁶⁷ Később, 1637-ben, már pataki prefektus, amikor a puritánus Iratosi T. János „*Az ember életének boldogul való igazgatásának módjáról*” című Perkins-fordítását ajánlotta neki.⁶⁸ Végül, de nem utolsósorban Fröhlich Dávid európai hírű természettudósunk egy 1644-ben kiadott öröknaptárát ajánlotta Debreczeni Tamásnak, mint patrónusának.⁶⁹

1618-ban kitört Csehországban az a Habsburg-ellenes felkelés, amellyel kezdetét vette a nagy harmincéves háború, aminek első szakasza érintette Tokajt és személyében Debreczenit is. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ugyanis a cseh rendekkel való kapcsolatfelvétel és a török szultántól kapott engedélyt követően megindult az új uralkodó, II. Ferdinánd ellen. Debreczeni ura, Thurzó Imre is csatlakozott hozzá, ami többek között a stratégiaileg fontos helyen fekvő Tokaj vára szempontjából lehetett lényeges Bethlen számára. Debreczeni Tamás 1619 augusztusában részt vett Füzy István és mások mellett a királyi Magyarországon folyó toborzás irányításában.⁷⁰ Lehetséges, hogy már ekkor személyes ismeretségbe került későbbi urával, a hadjárat előkészítésében fő szerepet játszó I. Rákóczi Györggyel. Bethlen Rákóczinak szeptember 3-án részletes memoriálét küldött, melyben elsorolta a teendőket. Ezek közé tartozott értesíteni Thurzó Imrét, hogy tokaji prefektusa, azaz Debreczeni, minél több hajót gyűjtsön össze az erdélyi hadsereg átszállítására. Szeptember 5-én Bethlen Egri Istvánnal üzent Abaffy Miklós tokaji kapitánynak, hogy a Tiszán Tokajnál készítsen hajóhidat, hogy a hadak átkelhessenek, végül azonban Bethlen nem Tokajnál, hanem Kenézlőnél kelt át a Tiszán szeptember 17-én.⁷¹ Arról nincsen adatunk, hogy Debreczeni Tamás akármilyen módon részese lett volna a hadjárat további eseményeinek. Annyi bizonyos, hogy Abaffy Miklós to-

66 RMK III. 1225., 1426. Tornai P. Ferenc művének egyetlen ismert példánya a Sárospataki Református Kollégium Oroszországba elhurcolt könyvei között van (Dienes Dénes főigazgató szíves közlése).

67 RMK I. 474 — RMNY 1134.

68 RMK I. 670 — RMNY 1683.

69 RMNY 2047.

70 Nagy László: Adalékok Bethlen Gábor honvédelmi politikájához uralkodásának első éveiben (1613–1619). In: Hadtörténeti Közlemények. Új f. 9. (1962) 1. sz. 141. sz. (vö. *Uő.*: Hajdúvitézek. 209. p.)

71 *Csorba Cs.*: i. m. 116. p.

kaji várkapitány részt vett a felvidéki harcokban. (Ő volt az, aki a Sáros vármegyei Szebennél 1619. december 4-én szétszórta Homonnai Drugeth György csapatait.) Debreczeninek a kapitány távollétében minden bizonnyal Tokajban kellett helytállnia. Ura, Thurzó Imre a hadjárat egyik legjelentősebb szereplője lett. Az 1621. október 11-én Nikolsburgban megkezdődött béketárgyalásokon Bethlen tárgyaló biztosait ő vezette. Néhány nappal később, október 19-én azonban meghalt. A békét december 31-én kötötték meg. A nikolsburgi béke Debreczeni életét is alapvetően meghatározta, befolyásolta, hiszen azzal, hogy Bethlen megkapta a hét felső-magyarországi vármegyét (Szatmárt, Szabolcsot, Ugocsát, Bereget, Zemplént, Borsodot és Abaúj-t), az erdélyi fejedelem alattvalója lett, mitöbb mivel több jelentős uradalom (pl. a munkácsi, ecsedi) mellett a tokaji is Bethlen kezére jutott, 1622-ben már a nagy fejedelmet kellett urának tekintenie.

Bethlen Gábor olyannyira számított szolgálataira, hogy kinevezte fejedelmi prefektussá és erdélyi tizedfőrendátorrá.⁷² Debreczeni Tamás nem örült a nagy megtiszteltetésnek (és a tulajdonképpeni karrierbeli feljebb emelkedésnek): „*Hadtam ezt el [ti. a tokaji prefektusságot] akaratom ellen, mert az Fejedelem vitt el onnét Erdélyben Anno 1622.*”-írja végrendeletében. Ehhez még hozzáteszi: „*Löttem Erdélyi Praefectus kedvem ellen. 1623.*”⁷³ Nyilván egyrészt megszerette Tokajt, másrészt nem akart távol kerülni szűkebb pátriájától és birtokaitól. De nem mondhatott nemet, családjával Erdélybe, Gyulafehérvárra kellett költöznie.

Debreczeni 1623 elején vette át az erdélyi fejedelmi birtokok irányítását, beleértve a Partiumban és a hét vármegyében fekvőket is. Két fennmaradt, 1623. márciusi Bethlen Gábornak írt jelentése a fejedelmi birtokok állapotának megkezdett felmeréséről szól. Megtudjuk, hogy először a kővári uradalmat, majd a szamosújvárit járta be, utóbb Radnótra, Marosújvárra, Enyedre, Balázsfalvára és Gyulafehérvárra, valamint Vicére, Bábólnára, Dévára és Hunyadra ment.⁷⁴ Érdekes, hogy például a tokaji uradalom élére, amely fejedelmi birtokként alá tartozik, nem neveznek ki prefektust. Az uradalom ügyeit közvetlenül az udvarbíró (provisor) irányítja, de maga a tokaji prefektus, úgy tűnik, továbbra is Debreczeni, amit alátámaszthat Bethlen Gábornak 1628. szeptember 19-én Ecsed várában, Zombori Péter tarcali lakosnak kiállított oklevele, melyben ő a fejedelmi jószágok tokaji és

72 *Trócsányi Zsolt*: Erdély központi kormányzata. 1540–1690. Bp., 1980. 325–326. p.

73 Végrendelet I. p. (vö.: AFR 1443., 1485. sz.)

74 MOL F 12 Lymbus. IV/4/23. sz. 1623.III.23., 25. sz. 1623.III.28. A Bethlen alatti gazdálkodás menetére, gyakorlatára ld. AFR. 1340. sz. DT-RGy.

erdélyi prefektusaként szerepel.⁷⁵ Debreczeni Tamás erdélyi tisztségviselésének gazdaságtörténeti jelentőségén túl, kormányzattörténeti jelentősége is van, hiszen bár már 1591-ből van nyom a fejedelmi prefektusi tisztre, ő az első, akit név szerint ismerünk, és valószínűleg nem túlzunk, hogyha kijelentjük, hogy minden biznnyal alatta épül ki, telik meg tartalommal a prefektusság szervezete ill. intézménye. Kormányzattörténeti jelentősége emellett abban áll, hogy Debreczeni viseli egyúttal a tizedfőarendatori (tizedfőbérlelő) tisztséget is, az erdélyi fejedelemség történetében egyébként egyedülálló módon, hiszen sem előtte, sem utána senki sem viseli egyszerre e két országos (kincstári) főtisztséget. Az ő távozása után a prefektusok vicearendatoroként felelnek a tizedügyekért, a főarendatori tisztséget pedig előtte és utána is szinte mindig egy erdélyi főúr viseli.⁷⁶

A gazdaságirányítás egy kézben történő összefogásában jól látható Bethlen Gábor fejedelem központosító politikája. Ennek végrehajtója és megtestesítője volt Debreczeni, akit a kincstári jogok és jövedelmek szigorú érvényesítése miatt az erdélyi urak nagy része gyűlölt.⁷⁷ A fejedelem viszont elégedett volt vele, amit birtokadományokkal is kimutatót. A Maros menti Radnót várában 1625. július 12-én kiállított adománylevelében megerősítette Debreczeni Tamást és feleségét, Tarjánynyi Margitot, valamint gyermekeiket a Szatmár vármegyei Ombod és Amac falvak (zálogjogú) birtoklásában.⁷⁸ Ezeket ugyanis Debreczeni már korábban zálogba vette, mert azokat már 1623. március 23-án, a fejedelemhez írt levelében birtokaként említi,⁷⁹ Bethlen ezen adománya II. Ferdinánd király Bécsűjhelyen, 1625. augusztus 25-én kiadott oklevelével nyert végső megerősítést.⁸⁰ Bethlen Gábortól legnagyobb donációját 1626. augusztus 26-án kapta Gyulafehérváron, amikor is a fejedelem örökjogon neki és feleségének adományozta a szintén Szatmárban fekvő Pálfalvát, Remetét és Vasvárit.⁸¹ Ezt II. Ferdinánd Bécsben 1627. január 25-én kiállított oklevelével erősítette meg.⁸² Végül egy 1630-ban, az idegen kézre került

75 MOL F1 Libri regii. 18. k. 42. fol. Debreczeni névéhez itt hozzáteszik a tokajit: „*Thomas Debreczeni alias Tokai*”.

76 Trócsányi Zs.: i. m. 325–326., 328. p. Prefektusi és főarendatori tisztsége mellett egy 1624. február 4-én kelt fejedelmi oklevél a *gyulafehérvári udvar és a tizedszedők udvarbírójaként* említi (MOL F1 Libri regii. 13. köt. 41. fol.).

77 Magyarország története 1526–1686. 1. köt. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1987. 911. p. (vö. Trócsányi Zs.: i. m. 326. p.)

78 MOL F 1 Libri regii. 15. köt. 40–41. fol.

79 MOL F 12 Lymbus. IV/4/23. sz.

80 MOL A 57 Magyar Kancellária Levéltára. Libri regii. 7. köt. 414. p. (vö.: MOL E 227 Magyar Kamara Archivuma. Libri donatorum. 1. köt. 75. p.)

81 MOL F 1 Libri regii. 14. köt. 14v–15v. fol.

82 MOL A 57 Libri regii. 7. köt. 638–640. p. (vö.: MOL E 227 6. köt. 178. p.)

szatmári várbirtokokról készült jegyzékből értesülünk arról, hogy a fejedelem Apácafalvát (10 jobbággal) Debreczeninek „conferálta”.⁸³

Fejedelmi prefektussága alatt tehát tovább gyarapítja birtokait, és minden bizonnyal ingó vagyonában is gazdagodik. (Címereket és zászlót ebben az időben készített magának.⁸⁴) Bár az erdélyi urak nemigen szívlelik, Debreczeni az udvarban fontos kapcsolatokra tesz szert, pl. közelebbi — talán baráti — kapcsolatba kerül keresdi Bethlen Ferencsel, aki ekkor (kb. 1625-től) udvari főasztalnok, majd főudvarmester, vagy Kemény Jánossal, a későbbi fejedelemmel, legalábbis erre utal 1645-ös végrendelete.⁸⁵

Jelen munkában nem célunk bemutatni Debreczeni Tamás erdélyi prefektusi működését, csupán megjegyeznénk, hogy személye a gazdaság Bethlen alatti fejlődésében döntő szerepet játszhatott, amint szintén fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy az 1620-as években prefektusként ő irányította tulajdonképpen a gyulafehérvári fejedelmi palota építkezéseit is.⁸⁶ Egy 1635-ös I. Rákóczi Györgynek írt levelében a következőket írja a Bethlen alatti építkezésekről: „Az szegény idvezült fejedelem épöleteiben, hogy sok és nagy fogyatkozások vannak, egyéb nem hozta, hanem az hamar való építés, minden épöletekkel felette igen sietett szegény.”⁸⁷

Debreczeni — tisztségének (is) köszönhetően — Bethlen Gábor bizalmi emberei közé tartozott, amit jól mutat, hogy nemcsak szorosan hatáskörébe tartozó feladatokkal, hanem igazán bizalminak tekinthetőkkel is megbízta őt a fejedelem, mint amilyen volt pl. a Szombathelyi Márton hűtlenségi ügyében való nyomozás (Mikó Ferencsel együtt).⁸⁸

Bethlen Gábor fejedelem 1629. november 15-én halt meg. Végrendeletére Debreczeni jegyezte fel: „*Szegény Fejedelem testamentuma*”.⁸⁹ Bethlen halála után néhány hónapig még Brandenburgi Katalin szolgálatában állt, mert 1630. január 28-án a fejedelemasszony megbízásából fejedelmi prefektusként és tizedfőarenda-

83 MOL E 156 U ct C 47:5

84 Végrendelet 10–11. p. Debreczeni Tamás 1645-ös végrendeletében írja, hogy 20 évvel korábban, tehát 1625-ben készítette őket.

85 Végrendelet 9. p.

86 Biblioteca Documentara „Batthyaneum” Alba-Iulia. Az Erdélyi Káptalan Levéltára. 1259. sz. (DT-BG 1629.IX.13.), 1261. sz. (DT-BG 1629.XI.6.); AFR 1471. sz. (DT-RGy 1635.VII.22.).

87 AFR 1471. sz.

88 Az öreg Toldalagi Mihálynak az öreg Rákóczi György fejedelem tanácsának és Marosszék főkapitányának emlékeztül hagyott írása. In: Bethlen Gábor krónikásai. Összeáll.: Makkai László. Bp., 1980. 153. p.

89 AFR 1966. sz.

torként oklevelet állított ki Gyulafehérvárott,⁹⁰ ahol három nappal korábban összeült az országgyűlés. Ekkor temették el a fejedelmet és minden bizonnyal a rendek ekkor érték el, hogy távozzon tisztségéből. Utódja vicearendatora, Száraz Mátyas lett. Nem tudjuk, mikor hagyta el Erdélyt, talán 1630. februárjában tért haza, hogy ott legyen Szatmár vármegye február 28-án tartott közgyűlésén, ahol őt a hét felső-magyarországi vármegye átadását ill. visszacsatolását végző (megyei) biztosok közé választották.⁹¹ Március 30-ra a feladatot elvégezték, Debreczeni ezek után — ha ugyan egyáltalán személyesen részt vett benne — feltehetően egy kis időre visszatért Gyulafehérvárra, hogy személyesen érje el a fejedelemasszonytól a már említett vidi és téglási porcióiban (máj. 4.), majd Tokajon lévő Kócsag szőlőjében (júl. 1.) való megerősítését.

Debreczeni Tamás életének következő két évéről jóformán semmit sem tudunk. Egy 1634-es levelében utal arra, hogy 1631-ben már szatmári birtokain gazdálkodik.⁹²

Nem élhette azonban sokáig a birtokos nemesek hétköznapi életét, mert 1632. szeptember 1-től I. Rákóczi György magyarországi birtokainak prefektusa lett. Újra költöznie kellett az immár 62 éves Debreczeninek, mégpedig a Zemplén vármegyei Sárospatakra. Itt a ma is álló, későbbi trinitárius kolostorban lakott.⁹³ Családja úgy tűnik, nem tartott vele, felesége és immár felnőtt gyermekei Pálfalván maradtak. Debreczeni bokros teendői miatt csak ritkán tudott hazalátogatni, inkább instrukciókat adva, felesége által irányította szatmári birtokait. Felesége 1639-ben bekövetkezett halála után 1640. április elsején Pálfalván tartózkodva úgy rendelkezett, hogy pálfalvi udvarházához tartozó birtokait a továbbiakban legidősebb fia, Debreczeni János irányítsa. Debreczeni Tamás részletes rendelkezést tett, rögzítve, hogy a birtokain már meglévő terményekből miből mennyit ad fiának és kikötve, hogy a „*mindennemű proventusról akármiből, és akármilyen névvel nevezhetők lennének, igaz ratiot, regestrumot tartson, s az mikor én kívánom, számot adjon, mely jövedelmek fele, éppen mindenekből, maga s szolgálai tartására övé legyen, az fele pedig ez után adminisztrálandó jövedelemnek 1 aprilis kezdvén, én számomra tartassék*”.⁹⁴

90 MOL R 210 Tunyogi József Gyűjtemény. 2. t. 1630.

91 *Henzsel Ágota*: Szatmár vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1629–1634. II/1. Nyíregyháza, 1996. 36. p.

92 AFR 1386. sz.

93 *Détshy Mihály*: A sárospataki egykori trinitárius kolostor építéstörténete. In: A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve. XX. Miskolc, 1983. 73. p.

94 MOL P 88 Desseswffy cs. lvt. 15. cs. 34. t. A rendelkezés itt található példánya másolat lehet.

Debreczeni hosszas és igen megbecsült tisztviselői pályája folyamán jelentős vagyont gyűjtött össze. Szatmár vármegyei nemesként főként itt voltak birtokai, de Zemplén, Szabolcs és Bereg vármegyékben is rendelkezett birtokokkal. Szatmár vármegyében Pálfalvát, Remetét, (Batiz)Vasvárit örökjogon, amaci, ombodi és szentmártoni porcióit zálogjogon birtokolta (mint egyébként az összes többi ingatlan vagyónát). Birtokrésze volt szülőfalujában, Királydarócon is,⁹⁵ továbbá háza és szőlői Szatmáron. Zemplénben ill. a Hegyalján a már említett tokaji házán és szőlőin kívül, Tolcsván és Tállyán is rendelkezett házzal és (Patkó, Dosza, Fekete, Hasznos és Hetény nevű) szőlőkkel, melyeket I. Rákóczi György adott neki,⁹⁶ és egy részbirtokkal a Sárospatak közelében fekvő Kisdobronyban. Bereg vármegyében Nagydobrony nevű falut birtokolta, Szabolcs vármegyében pedig Viden és Tégláson kívül Encsencsen volt egy porciója.⁹⁷ Ennek a tekintélyes középirtoknak a központja a pálfalvi udvarház volt.

Azt, hogy Debreczeni ingó vagyona is jelentős lehetett, tokaji házának ismertett 1639-es inventáriumá sejtetni engedi. Pálfalvi udvarháza és szatmári háza sokkal gazdagabban lehettek berendezve, de sajnos mindezidáig ezek inventáriumát nem találtuk. Mégis Debreczeni Tamás gazdagságát illetően néhány adalékkal még szolgálhatunk. Végrendeletében említi a következőt: „*Res mobilisimből: szőnyegekből, paplanokból, arany s ezüst marhákból még csak óntálakból is kiadtam szegény édes leányaim részeseket*”. Ugyancsak végrendeletében írja, hogy leányai kiházásítása után az egyiknek 3600 Ft-ot, a másiknak 5000 Ft-ot adott birtokvásárlásra, mi több 3000 Ft-ot hagyott három leányunokájának és hagyott készpénzt Mihály öccsére és inasára is.⁹⁸ Gazdagságáról árulkodik az a három fennmaradt tárgyi emlék, két pohár és egy bronz, amely személyéhez köthető. Az egyik pohár, amelyet ma a sárospataki Rákóczi Múzeum őriz, 1638-ban készült, a hitelesítő jegy tanúsága szerint Sárospatakon.⁹⁹ A másik pohár Fruzsina leányának készült, mégpedig

95 MOL E 158 LV. Szatmár. 1666. d. (mf.) 1454. p.; *Borovszky*: i. m. 92. p.

96 Király-daróczy Debreczeni György végrendelete 1659-ből. Közli: Dohy Antal. In: Adalékok Zemplén-vármegye történetéhez. 3. (1898) (A továbbiakban: AZT 1898.) 94. p.; AFR 4152. sz. (DT-RGy 1645.X.2.)

97 Végrendelet 8. p.; MOL E 158 LV. Szatmár. 1666. d. (mf.) 1468. p.

98 Végrendelet 5., 7. p.

99 Magyar Nemzeti Múzeum. Lelt. sz.: Poc. Jank. 4. A pohár leírása a következő: ezüst pohár, melynek kívül-belül aranyozott szája körül vésett levéldísz, felfelé szélesedő hengeres testén poncolt, cápás díszítés, clől vésett koszorúban a család címere (kardot tartó griff) DEBRECZENI THAMAS 1638. körirattal. Mérete: 6,3×10,6 cm. (A tárgy leírását a leíró kartonról vettem.) E pohár jelenleg a sárospataki vármúzeum *Rákócziak dicső kora* c. állandó történeti kiállításának I. termében tekinthető meg.

1622-ben Kolozsváron.¹⁰⁰ Az aranyozott ezüst bross, melybe (babérkoszorúban) ugyancsak a család címerét vésték, 1627-ben szintén neki készítették.¹⁰¹

Debreczeni magas fizetést kaphatott mindenhol, azonban csupán ezáltal nem szerezhetett volna ilyen nagy vagyont. De ő urai vagyona mellett a sajátjával is jól sáfárkodott. Tisztségviselésén kívül saját majorgazdálkodást és kiterjedt kereskedést folytatott.¹⁰² Nagyrészt az ezekből nyert pénzből vette és fejlesztette majd minden jószágát.

Debreczeni Tamás e nagy vagyonát végül egyetlen életben maradt fia, György örökölte. Mint említettük tizennégy gyermeke született Tarjányi Margittól, és közülük csak öt: János, György, Zsigmond, Fruzsina és Judit élte meg a felnőttkort. Legidősebb fiáról, Jánosról alig tudunk valamit. János, testvérével, Györggyel a Keresztúri Pál vezette híres gyulafehérvári kollégiumban tanult.¹⁰³ Arról már írtunk, hogy édesanyja halála után ő vette át a családi birtokok — legalábbis a központi szatmári birtokok — irányítását. Ekkor már nő ember volt: 1638. június 15-én Szatmáron feleségül vette, szentmártoni Farkas Zsófiát, Fruzsina nővérének mostohalányát. A menyegző egyébként — mint az a Debreczeni Tamás által Melith Péternek küldött esküvői meghívóból kiderül — az előző év november 11-re volt kitűzve, de akkor elmaradt, mivel az apósjelölt sógornak, Farkas Istvának a pozsonyi országgyűlésen kellett részt vennie.¹⁰⁴ A házasságból egy fiú született, akiről azonban csupán annyit tudunk, hogy „kicsiny” korában meghalt.¹⁰⁵ Debreczeni János 1645. június 22-én hunyt el Pálfalván.¹⁰⁶ Édesapja I. Rákóczi

100 Magyar Nemzeti Múzeum. Lelt. sz.: Poc. Jank. 38. A minden bizonnyal Debreczeni Tamás által megrendelt ezüst pohár, kívül-belül aranyozott, felfelé és az alsó sáv kivételével gyapjas díszítés borítja. Elöl vést, a babérkoszorúban lévő családi címer körirata: DEBRECZENI FRUSINA 1622. Mérete: 9×12,3 cm. (A tárgy leírását a leíró kartonról vettem.) E pohár is a sárospataki vármúzeum állandó kiállításán látható.

101 *Csergheő Géza*: Ösmeretlen czimerek hazai ötvösművekben. In: *Archeológiai Értesítő Új. f. 11.* (1891) 203–204. p. (rajzával). A bross valószínűleg Erdélyben készült. Őrzési helye előtünk jelenleg ismeretlen.

102 *Makkai L.*: i. m. 668. p.

103 *P. Szathmáry Károly*: A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen főtanoda története. Nagyenyed, 1868. 42. p.

104 MOL P 707 Zichy es. zsélyi lvt. fasc. 219. nr. 445. (vö.: A Dunamelléki Ref. Egyházkerület Ráday Levéltára. B/15 Daróczy Zoltán genealógiai gyűjteménye. Debreczeni család.); MOL E 190 3. t. 12. sz. Debreczeni Tamás konvenciója (15–19. fol.) 18. fol.: „Anno 1638 die 28 May Makovicai udvarbíró Sárosi Márton urammal csináltattam az fiam Debreczeni János lakodal-mára iveg poharakat...”

105 Végrendelet 5. p.

106 Uo. Lehetséges, hogy a nagy 1645-ös felső-magyarországi pestisben halt meg.

Györgynek 1645. július 5-én Pálfalván írt leveléből tudjuk, hogy július 2-án temették el Szatmáron.¹⁰⁷

A középső fiúról, Györgyről tudjuk a legtöbbet. Az előbb említett sógor, Farkas István 1634. szeptember 24-én Szatmárról írt Debreczeni Tamásnak szóló levelében vele kapcsolatban a következőt ajánlja apósának: „...nekem tetszenék hogy Debreczeni Györgyöt az Kardinálhoz kellene inasnak szerezni, mivel bornemisza és jó erkölcsű szelid, ott jó állapotja, hitele és becsületi lenne, kegyelmednek és mindnyájunknak az Ura által szolgálhatna, Primas Hungariae lévén egy szóval, kettővel, nagy dolgokat mind őfelsége előtt, mind másutt véghez vihetne. Erre mentől hamarább gondot kellene kegyelmednek viselni.” Majd hozzát teszi még: „Akár a Kardinálhoz, akár Kancellár Uramhoz, ahová kegyelmednek is inkább tetszenék, el kellene mentől hamarább szerezni.”¹⁰⁸ Érdekes, hogy (az ellenreformáció klasszikus korszakában) felvetődhetett: a protestáns erdélyi fejedelem protestáns főemberének fia a magyarországi katolikus egyház primásának, az esztergomi érseknek a szolgálatába lépjen. Debreczeni vejének felvetése semmi estre sem lehetett kósza ötlet, a fent idézett levélrészlet megfogalmazásból kitűnik, hogy annak reális esélye volt. Nem tudjuk, vajon tényleg megpróbálta-e Debreczeni fiát Pázmány Péterhez beajánlani, de az biztos, hogy majd egy évvel az előbb idézett levél után azzal a kéréssel fordul urához, I. Rákóczi Györgyhöz, engedélyezze, hogy középső fia Bethlen István udvarában szolgálhasson. Az 1635. augusztus 23-án kelt levélben a következőket olvashatjuk: „Egy fiam ... mintegy 11 esztendőskorában igen hosszas betegségben esék, majd egy esztendeig fekvék, életre fordulást senki soha nem remélhette, minden nap és órán csak halálát vártuk, mindazáltal az Úr-isten sok nyomorusági után megtartá életét, de elméjében annyira megfogyatkozáék, hogy immár grammatikában lévén, éppen mindeneket elfelejtett, úgy annyira ismét az Ábécén kezte tanulását, de ugyan nem tanulhata semmi haszonra valót, most is nincsen memoriája szegénynek, igen igen hamar elfelejt mindeneket, nem arra való, hogy valamely oly udvarban tudna szolgálni, de mégis szintén csak házamnál nem tartanám, hogy valamit kívül házamon is láthatna, ha Nagyságodnak ellene nem találnék cselekedni az Bethlen István Uram udvarába adnám, közel lévén házamhoz, ha valami nyavalyája történnék is, kitől Isten oltalmazza, mégis gondját viselhetné az anyja, mert elméjében most is nem jó egészséges, félő ismét meg ne bántodják, hogy ha pedig Nagyságodnak ellene lehetne házamnál tartom csak nyavalyást.”¹⁰⁹ A fejedelem választát nem ismerjük, de ha igenlő lett volna és

107 AFR 4193. sz.

108 AFR 1280. sz.

109 AFR 1478. sz.

Debreczeni György beállt volna Bethlen István szolgálatába, akkor sem maradhatt sokáig a következő esztendő eseményei, azaz Bethlen Rákóczi elleni lázadása miatt. Legközelebb, 1639-ben Györgyöt — mint fentebb írtuk — már Tokajban találjuk, valószínűleg itt lakik, és ő irányítja, ill. felügyeli édesapja itteni birtokait. 1642-ben már házas ember. Felesége özv. Szikszay Pálné szül. Ványay Ilona.¹¹⁰ Az ő halála után másodszor is megházasodik: (az ugoc sai nemesi családból származó) Göde Juditot veszi nőül. Második felesége korábban már kétszer megözvegyült: első férje Torday János, a második Anarcsy György volt.¹¹¹ Debreczeni Györgynek két fia születik: Gábris (Gábor) és Ferenc (1645-ben), akik közül csak utóbbi, második házasságából származó gyermeke éli meg a felnőttkort.¹¹² 1650-ben édesapja halálát követően, mint egyetlen fiúörökös, ő örökli a családi vagyont. A birtokokat tovább gyarapítja pl. a Szatmár vármegyében fekvő lázári és homoki jószágokkal. 1659-ben végrendelezik felesége és egyetlen fiúörököse, Ferenc számára.¹¹³ Utolsó róla ismert adatunk egyben jelzi egyébként ismeretlen karrierje csúcását: 1662-ben Szatmár vármegye alispánja.¹¹⁴

Debreczeni Tamás harmadik, egyben legfiatalabb fiáról, Zsigmondról, idősebb bátyjához hasonlóan keveset tudunk. Vele kapcsolatosan úgy is fogalmazhatnánk, hogy haláláról sokkal többet tudunk, mint életéről. Debreczeni Zsigmond a pataki iskola tanulója volt. Itt, mint osztálytársa, együtt nevelkedett a későbbi II. Rákóczi György fejedelemmel.¹¹⁵ Ifjúkorát tehát Sárospatakon, apja közelében töltötte, majd megházasodott és született egy fia, aki azonban még kis korában meghalt.¹¹⁶ Úgy tűnik, Debreczeni Zsigmond feleségével édesapja Bereg vármegyében fekvő nagydobronyi birtokán élt és gazdálkodott. Felesége 1645. szeptemberében valószínűleg a nagy pestisben halt meg. Chernel György Sárospatakról, 1645. szeptember 22-én I. Rákóczi Györgynek írt levelében a következőképpen említi halálát: „...*Praefectus Uram is ma mene Dobronban, szegény menyé, Debreczeni Zsigmondné testét, hogy idehozza temetni, ismerte Asszonyunk Ónagysága azt az emberséges, jó erkölcsű menyecskét...*” Chernel ebben a levelében így ír a pestisről:

110 MOL O 66 Lceszi konvent mutatója. 1642.

111 AZT 1898. 94. p.; RL B/15 Daróczy-gyűjtemény. Daróczy család. Debreczeni György halála után negyedszer is megházasodik: Sulyok Ferenchez megy hozzá.

112 Végrendelet 5., 10. p.; AZT 1898. 94–95. p. Debreczeni Gábrisról nem tudjuk, hogy édesapja melyik házasságából született.

113 AZT 1898. 94. p.

114 *Nagy I.*: i. m. 263. p.

115 *Szilágyi Sándor*: Lorántffy Zsuzsanna. In: *Uő*: Rajzok és tanulmányok. 1. köt. Bp., 1875. 289. p.; *Gervers-Molnár Vera*: Sárospataki sírcmlékek. Bp., 1983. 61–62. p.

116 Végrendelet 5. p.

„sok pestist értem, de ilyet soha nem.”¹¹⁷ Debreczeni Zsigmond október elsején, vasárnap temette el feleségét, majd két nappal később, október 3-án követte őt a sírba. Édesapja másnap a következőket írja a fejedlemhez címzett levelében: „Szegegy Debreczeni Zsigmond fiam minthogy vasárnap ugyan felesége temetésén megbetegedék, el kelle hagynom hétfőn és noha kedden haza siettem, de csak úgy érkeztem, egy tukmon szülés alatt elvötte az Úristen azt is töllem, én sem vagyok részetlen az Úristennek látogatásiban, csak Ő szent felsége adja a békességes türésnek, szenvedésnek lelkét, legyen az ő szent akaratja.”¹¹⁸ Debreczeni Tamás Zsigmond fiát a sárospataki református (a mai katolikus) templomba temette el, minden bizonnyal felesége mellé. A templom kutatásakor előkerült a temetésére készült és a sírjába helyezett festett halotti zászlaja. Az 52x42 cm nagyságú selyem zászló közepén ovális mezőben teljesen elmosódott címere áll. Keretezésének feliratából ennyi olvasható: D[o]M[inu]S SIGIMUNDUS DE KIRÁLYDARÓC QUI OBIIT D... OCTOBRIS... AETATI SUAE.¹¹⁹

Debreczeni Tamás idősebbik leánya, Fruzsina (Eufrozina) szentmártoni Farkas István Szatmár vármegyei nemeshez ment férjhez,¹²⁰ aki 1635 és 1640 között szatmári alispán volt.¹²¹ Menyegzőjüket Szatmáron tartották 1627. május 31-én.¹²² Ez alkalomra készülhetett Fruzsina számára a fent leírt aranyozott ezüst bross. Házasságukból három leány született: Mária, Erzsébet, Judit. Debreczeni 1645-ös végrendeletéből tudjuk, hogy Fruzsina lánya házasságakor birtokvételre 3600 Ft-ot adott férjének, aki a pénzből meg is vette Lónyai Zsigmond borhídi részbirtokát. Debreczeni Fruzsina édesapja ismert végrendelkezése időpontjában már nem élt. Három leányának nagyapjuk összesen 3000 Ft örökséget hagyott.¹²³ Az örökség végül is kétféle oszlott, mert a legidősebb leány, Farkas Mária felnőtt kora előtt elhunyt. Farkas Erzsébet Paxi László felesége lett, majd ennek halála után Barkóczy Jánoshoz ment feleségül. Első házasságából két leánya született: Judit (Becsky Györgyné) és Klára (Holló Zsigmondné), második házasságából pedig egy fia, Barkóczy Ferenc, akitől a Barkóczy-család bárói vonala származott. Debreczeni

117 AFR 4159. sz.

118 AFR 4150. sz.; Végrendelet 5. p.

119 *Gervers-Molnár Vera*: i. m. 61. p. Debreczeni Zsigmond 1977-ben restaurált halotti zászlaját a sárospataki Rákóczi Múzeum őrzi (Lelt. sz.: 77.522).

120 Végrendelet 5. p.; AZT 1898. 96. p.

121 *Künstlerné Virág Éva*: Szatmár vm. közgyűlési jegyzőkönyvcsinek regesztái. 1635–1640. II/1. Nyírcgyháza, 1997.

122 MOL P 707 Zichy cs. szélyi lvt. fasc. 13. nr. 162. (vö.: RL B/15 Daróczy-gyűjtemény. Debreczeni család.)

123 Végrendelet 5. p.

Fruzsina harmadik leánya, Judit először Ujhelyi Istvánhoz ment feleségül, majd férje halálát követően másodszer Dessewffy Jánossal kötött házasságot. Neki az első házasságából egy fiú (Ferenc) és két leány (Erzsébet és Mária), a másodikból pedig két leánya (Judit és Klára) született.¹²⁴

Debreczeni Tamás Judit leánya márkusfalvi Máriássy Ferenchez, Rákóczi Pál árvaának későbbi prefektusához ment férjhez.¹²⁵ 1631-ben már házasok voltak, amit egy tárgyi emlék bizonyít, egy aranyozott ezüst paténa, amelyet Debreczeni Judit és férje, Máriássy Ferenc adományozott abban az évben a berzétei református templomnak (talán a házasságkötés alkalmából?). A paténa közepén a Debreczeni-címer látható, sisakdíszének két oldalán D I monogrammal.¹²⁶ (Debreczeni egyik levelében Máriássyt „jó fiam... Uram”-nak nevezi.¹²⁷) Házasságukból egy fiú született: Ferenc, akire anyai nagypapja 5000 Ft-ot hagyott. Debreczeni Judit valamikor 1645 előtt halt meg.¹²⁸ Ifj. Máriássy Ferencnek és feleségének, Gehöczy Évának két fia (Miklós és Gábor), és két leánya volt (Éva és Klára).¹²⁹

Debreczeni Tamásnak két öccse volt: Debreczeni Mihály és Daróczy István. Mihály nevű öccsének ő szerzett nemességet, amikor is saját nemeslevelébe belefoglaltatta felesége neve mellett az övét is. Végrendeletében elég elmarasztalóan ír róla, többek között ezeket: „*promoveáltam volna is örömet jó tisztekre, mikor az Úristen nekem módot adott volna abban, de semmiképpen nem fogadta szómat az édes öcsém, sőt még magamnál is, fizetésemért nem akart szolgálni, fő helyekre kommandáltam, jó akaró uraim által, mind az mi kegyelmes Urunkhoz Uraságában és gróf Bethlen Uramhoz Ónagyságához is gubernátorságában, hozzá építvén három lóval, mindennel, köntössel is, de mindenekül csak elment búcsúvéttlen, hogy látta, hogy elő nem vehetem, kértem azon, ha másutt nem lakhatik, hogy ne gyalázatoskodjék miatta, lakjék házámnál, két lóra fizetése jár míg élek és él, vagy valamelyik jószágomnak vagy udvarházamnak viselje gondját, jobb ő nevedjék belőle, de nem kellett az édes öcsémnek semmi jó akaratom, csak lovat is 13mat attam Ó kegyelmének egyszer is másszor is szerszámostól, azon kívül köntössel tartottam esztendőről esztendőre ez mai napig, mert mostan is páfalvi házamtól hordos borok, verő dizsna, búzája és minden esztendőben egy egy vég karasiája jár. Az minemű állapotomban forgattam, akarván házassága után is előrevinni, örömet*

124 AZT 1898. 96. p.

125 Turul 12. (1894) 90. p.; MOL E 190 AFR 5. t.

126 A paténa jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum állandó történeti kiállításának 7. termében tekinthető meg.

127 AFR 1338. sz. (DT-RGY 1634.III.8.)

128 Végrendelet 5. p.

129 Turul uo.; MOL P 491 3. cs. 1. t. Genealógiák.

megházásítottam volna jó helyekre, de azt sem akarta én általam, hanem erdélyi prefektusságomban házasult meg hívem nélkül egy kurva nemzetből, olykor adta hiremmé, mikor immár meg is esküdtek volt...” Debreczeni azonban — mint írja ezután is segített neki, pl. felesége zálogban lévő birtokát ő váltotta ki. Végrendeletében 200 Ft-ot hagyott öccsére és ezen kívül életfogytiglan biztosította számára a fent említett ellátást. Debreczeni Mihálynak egy leányáról esik említés, akinek viszont még nevét sem ismerjük.¹³⁰

Debreczeni Tamás másik öccsét Daróczy Istvánnak hívták. Neve után felmerül a gondolat, hogy esetleg féltestvérek lettek volna, de ezt cáfolja Debreczeni erre vonatkozó, végrendeletében található egyértelmű megfogalmazása: „*Daróczy István Uram öcsémmel egy Atyánk, Anyánk volt*”.¹³¹ Nem tudjuk mikor született, csak azt, hogy 1621-ben még ifjú legény volt.¹³² Ebből arra következtethetünk, hogy 1600 körül születhetett, amiből viszont az következik, hogy idősebbik bátyja kb. 30 évvel volt nála idősebb! Érdekes, ill. feltűnő az is, hogy Debreczeni Tamás által szerzett nemeslevelében nem szerepel a neve, a tőle származó királydaróci Daróczy-család 1708-ból ismert címere viszont kísértetiesen hasonlít az armálisban leírt családi címerre, amennyiben abban kék mezőben zöld dombon ragadozásra kész arany griff áll, jobbában kardot tartva.¹³³ Debreczeni a szülei után maradt szerény örökséget 1621-ben (amikor Thurzó Imre halálának híre Szatmárra ért) adta át öccsének.¹³⁴ Egyik 1650-ben írt leveléből azt is megtudjuk, hogy testvérét különböző udvarokban neveltette.¹³⁵ Daróczy István Dengeleghy Katalint vette feleségül. (Vele alapította meg a királydaróci Daróczy-családot.) Debreczeni Klobusiczky András és Zákány András mellett őt bízta meg végrendeletének végrehajtásával. Exekutori feladatának még eleget tehetett, de nem sokkal élte túl nagy hírű bátyját, 1651-ben halt meg.¹³⁶

130 Végrendelet 6–7. p. Debreczeni Mihály leányát mi abban a Vadas Sámuelné Debreczeni Annában sejtjük, akinek több irata is a királydaróci Debreczeni-család Dessewffy cs. levéltárában található okmányai között szerepel (MOL P 88 15. cs. 34. t.).

131 Végrendelet 8. p.

132 Végrendelet 6. p.

133 Nemesi Évkönyv 2. (1924) Szerk.: királydaróci Daróczy Zoltán. 13. p., 1924. 68. p. Nevcs genealógusunk Debreczeni Tamás öccsének egyenesági leszármazottja.

134 Végrendelet 6. p. Valószínűleg 1621 december végén, vagy 1622 januárjában.

135 AFR 5655. sz. (DT-LZs 1650.II:22.)

136 Nemesi Évkönyv 2. (1924) 68. p.; Végrendelet 10. p.

Debreczeni Tamás pataki prefektusi működésének kezdeti évei
(1632–1635)

Kinevezése

Debreczeni Tamásnak — mint már életrajzában említettük — 1630-ban távoznia kellett erdélyi tisztségéből, de a kor egyik legkiválóbb szakembere nem sokáig volt „munkanélküli”, mert két évvel később a fejedelmi prefektussággal közel egyenértékű állást kapott az új erdélyi fejedelemtől, I. Rákóczi Györgytől.

Rákóczi magyarországi birtokai jószágkormányzójának kérte fel Debreczenit, aki először „*elégtelenségére*” és „*egészségtelenségére*” hivatkozva megpróbálta a megbízást elhárítani. A fejedelem azonban ragaszkodott személyéhez, és az ekkor pálfalvi birtokán gazdálkodó Debreczeni végül is 1632. augusztus 18-án kelt levelében igent mondott a felkérésre, mégpedig a következő szavakkal: „*...hogya az Nagyságod elméje írása szerint nyughassék meg...az Nagyságod szolgálatjára elmegyek, azmint Pathay Sámuel Uram által erről Nagyságodnak bővebben izentem szóval.*”¹³⁷ Mit üzenhetett komájával Debreczeni leendő urának? Valószínűleg azt, hogy milyen feltételekkel vállalja a tisztséget, és hogy mikor tudja megkezdeni szolgálatát.

A megegyezést követően Rákóczi levelet intézett udvarbíráihoz, melyben felszólította őket az új prefektus iránti engedelmességre. Közülük lednicei udvarbíráját, Réz Andrást így tájékoztatta döntéséről: „*Jól tudhatja hűséged, hogy az elmúlt Pünkösöd havában Czernell György hívünk bejövén hozzánk, és kívánván, hogy a prefektusságnak terhes tisztitől kegyelmesen felszabadítanánk... Azért nemzetes Debreczeni Tamás hívünket rendeltük odaki való minden jószágunknak prefektusává, autoritást adván neki prefektusságához illendő minden rendbeli dispozicióra, kinek prefektusságában való bemenetele leszen 3tia Septembris, rezidenciája pedig Patakon.*”¹³⁸

A Debreczeni Tamást pataki prefektussá kinevező hivatalos iratot a fejedelem Gyulafehérváron, 1632. szeptember elején adta ki, mely a kinevezés tényén kívül Debreczeni kérésére kimondta, hogy „*sem magunk, sem semminemű maradékaink*

137 AFR 875. sz.

138 AFR 877. sz. (Megjelent: Okiratok I. Rákóczi György uralkodása történetéhez. Közli: Szilágyi Sándor. In.: Történelmi Tár 1899. 590. p. A továbbiakban: Okiratok.) Chemel György tehát 1632 májusában kérte prefektusi tiszteből való felmentését, ami után hamarosan megkezdődhettek a tárgyalások Debreczenivel, a levelezések mellett szóbeli üzenetek útján, úgy tűnik elsősorban Pathay Sámuelen keresztül, aki Rákóczi titkára volt ezidőtájt.

arról az prefektusságról magától, sem utána feleségétől, gyermekeitől, semmine-mű maradékaitól számot nem veszünk és nem vesznek. Sőt az idebé való erdélyi prefektussága dolgából is plenarie absolváljuk [teljesen felmentjük], és ha ki híveink közül jövendőben azért akarná búsítani, mindenek ellen megoltalmazni ígérjük.”¹³⁹ Debreczeni kinevezéséhez a király is beleegyezését adta.¹⁴⁰ Így lett „az erdélyi fejedelem öfelsége magyarországi minden várainak, jószágának fő gondviselője és Sárospatak várában helytartója” — mint ahogy azt maga egy későbbi (az egri pasának írt) levelének aláírásaként megfogalmazta.¹⁴¹

Debreczeni 1632. szeptember 9-én, csütörtökön érkezett meg Sárospatakra, tehát majd egy héttel később, mint azt ura Réz Andrásnak jelezte. Érkezése másnapján, azaz szeptember 10-én iktatta be őt tisztségébe Ibrányi Mihály (a későbbi váradi kapitány).¹⁴² A fejedelem a vártól északnyugatra (a várkapu előtt) nem sokkal korábban elkészült épületben ajánlott fel szállást: „Szállása kegyelmednek pataki belső városunkban ott legyen, az hol legjobbnak és legalkalmasbnak itéli lenni, akár Egriné házában, kit mi is alkalmatosnak itéltünk, akár pedig az újonnan épült istállók felett való új házaikban valahol kegyelmednek tetszik.”¹⁴³ Debreczeni az utóbbi javaslatot fogadta el. 1633. június 20-án a következőket írja Rákóczinak: „Istállókat kellene csináltatnom, mert csak egy istálló is nincsen itt ezen az kő istállón kivől, mellyen felől lakom...”¹⁴⁴

Debreczeni Tamás prefektusi szolgálataiért tekintélyes fizetést kapott, a legnagyobb Rákóczi magyarországi szervitorai közül. (Még Chernel György is egy nagyságrenddel kevesebbet keresett.) Fizetéséről 1635. szeptember elsejével induló konvenciója ad tételes kimutatást, mely szerint az éves szinten 800 Ft-ra rúgott, és amelynek az egyik felét készpénzben, a másikat természetben vehette föl. Vegyük sorba, hogy konvenciója szerint mi is járt neki a készpénzen túl. Először is járt

139 MOL P 66 Bretzenheim cs. lvt. 204. cs. fol. 18. (vö.: Végrendelet I. p.) A kinevező irat szövegét ld. a Függelékben.

140 Egy datálatlan levelében írja: „...én kegyelmes uram, koronás királyom öfelsége diplomája szerint való kegyelmes annuentiájából az erdélyi fejedelem önagysága ittkin való jószágának...gondját kell viselnem...” (Ld. Sárospataki Református Kollégium Levéltára. Dökus-gyűjtemény. Kll. III. 2. fasc. 8. nro. 217.)

141 AFR 1205. sz. (megjelent: *Szilágyi*, 1893. 293. p.)

142 AFR 879. sz. (1632. szept. 11.)

143 *Détshy Mihály*: A sárospataki egykori trinitárius kolostor építéstörténete. In: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve. XX. Miskolc, 1983. 74. p.

144 AFR 1043. sz. Debreczeni Tamás háza halála után számtartó ház és terményraktár lett, majd 1694-től trinitárius kolostorra építették át (*Détshy*, 1983. 74–75. p.). A ház ma is áll, jelenleg a vármúzeumé. 2002–2003-ban újították fel.

neki évente 200 köböl búza, ugyanannyi zab, 16 hordó bor, a ruházatára 100 Ft, annak csináltatására 16 Ft, külön tételként említve a rókabőr bélés 27 Ft értékben. Ezen kívül kapott még 16 disznót, 25 öl szénát és lovának 150 köböl abrakot. Külön járt neki az „asztalára” 50 köböl búza, húsz tehén 150 Ft értékben, hal 32 Ft-ért és 15 hordó bor, negyven bárány (25 Ft), tyúkrok és ludak 50 Ft értékig, 15 disznó, valamint 100 icce vaj és ugyanannyi méz, 3 köböl lencse, 3 köböl szilva, száz kósó és végül 14 köböl köles. Debreczeni konvenciójának e tételes listáján jól látható, hogy a 400 forintnyi természetben fölvehető fizetés mellett bőven kapott még annyi terményt, hogy az elegendő legyen neki, szolgálainak és persze vendégeinek.¹⁴⁵ (A fizetésen kívül, általában év elején, a főtisztviselők ajándékot is kaptak.¹⁴⁶)

Debreczeni tehát 1632. szeptember 10-én elfoglalta tisztségét, de eredetileg úgy tervezte, hogy nem marad sokáig Patakon, mint az 1633. június 4-én pálfalvi birtokáról Rákóczinak írt leveléből kiderül, 1633. végén be szeretne volna fejezni a Rákóczi-birtokokon való munkálkodását, de a fejedelem kérésére aztán beleegyezett abba, hogy még a következő évben (1634-ben) is folytatja szolgálatát.¹⁴⁷ 1634-ben aztán megállapodtak a továbbiakról, de ez sem jelentett egy végső megegyezést.¹⁴⁸ Olyannyira nem, hogy Debreczeni 1635 márciusában azt tervezte, hogy szeptember elsejével (mikor szolgálati éve lejár) elhagyja Sárospatakot. A tárgyalásokat maradásáról I. Rákóczi György megbízásából Tolnai István sárospataki pap folytatta, kimutathatóan 1635 elejétől.¹⁴⁹ Tolnai úgy gondolta az is eredmény, ha rá tudja venni arra a prefektust, hogy karácsonyig maradjon. 1635. március 29-én elkese-redetten írja: „*énnekem nincsen semmi reménységem felőle, hogy én őkegyelmével végezhessek, de mindazonáltal az én tisztemben eljárak.*”¹⁵⁰ Néhány nappal később Sárospatakra érkezett a fejedelemasszony Debreczeni feleségének küldött ajándéka: egy pohár, bársony és tíz arany.¹⁵¹ Nyilván ez az ajándék is (a meggyőzés eszközeként) a maradás irányába kívánta billenteni Debreczeni Tamás ebbéli döntését.

1635. május 26-i levelében Tolnai arról tájékoztatja a fejedelmet, hogy a prefektusné azt mondta, mikor vele beszélt, hogy ha férje egészsége megengedi, nem lesz az ellen, hogy még a következő hivatali évét is betöltse. Tolnai megpróbálta

145 MOL E 190 3. t. 12. sz. 15. fol. Debreczeni Tamás konvenciója.

146 AFR 1037., 1433., 1436. sz.

147 AFR 1037. sz.

148 *Szilágyi*, 1893. 293. p.

149 AFR 1432. sz. Tolnai István-I. Rákóczi György (1635. III. 2.)

150 AFR 1444. sz. TI-RGy.

151 AFR 1447. sz. TI-RGy. (1635. IV. 9.)

meggyőzni Debreczenit, hogy telepedjék le Patakon, ahonnan gond nélkül irányíthatja birtokait. Szerinte, ha ez sikerülne, még legalább két-három évig lehetne rá számítani a prefektusságban. Debreczeni azonban ekkor még nem kötötte le magát véglegesen, a számára felajánlott házat, melyet korábban egy Pető nevezetű familiáris lakott, sem fogadta el.¹⁵² De tovább viselte tisztségét 1636-ban és tovább folytak a tárgyalások ill. alkudozások. 1636 decemberében ott tartottak, hogy megállapodtak: Debreczeni a karácsonyi ünnepek után írásban elküldi feltételeit Rákóczinak.¹⁵³ A tárgyalások menetéről innentől kezdve folyamatosan értesülünk.

Tolnai 1637. február 17-én kelt, a fejedelemhez szóló leveléből tudjuk meg, hogy Debreczeni Tamás miként viszonyult a számára készített 7 pontos szerződéstervezethez. Debreczeni ennek nagy részével egyetértett, de városbeli házával kapcsolatosan azt kívánta, hogy örökjogon kapja meg a házat, ne csak 1500 Ft-ban inscribálva, mint ahogy Rákóczi ajánlotta. Tolnai azt ajánlotta, hogy adja nagyobb összegbe a házat Debreczeninek, mert a felajánlott pénz tényleg kevés, ugyanakkor az volt a véleménye, hogy örökbe semmiképpen ne adja oda neki. A pontokba szedett fassionalissal egybe volt foglalva Debreczeni konvenciója is. Tolnai ezzel kapcsolatosan ellenvéleménnyel élt, ti. hogy a prefektus fizetését 800 Ft-ról 600-ra szállította le, mert — mint fent említett levelében írja: „*Nagyságod egynehány példából tudhatja, csak az én emlékezetömre is, mely igen nehezen szenvedik az nagy elmék az kisebbséget*”. Azt ajánlja tehát Rákóczinak, hogy adja meg Debreczeninek az „*elvett*” 200 Ft-ot is. Végül Tolnai így írja le véleményét: „*Én nekem eleitül fogva úgy tetszett, hogy Debreczeni uramnak életéig az prefektusoknak ujabbnabb állatásáról való gondját le tegye, mind Nagyságodnak hasznosabb, mind ez jószágának könnyebb leszen.*”¹⁵⁴

Tolnai március elején már azt jelezte urának, hogy Debreczeni bele fog egyezni abba, hogy nem örök adományban kapja pataki házát, hanem (immáron) 2000 forintban.¹⁵⁵ Március 22-én írt leveléből aztán az derül ki, hogy van még probléma, mert Debreczeni az általa kívánt szőlő dolgában hajthatatlan. Ezzel kapcsolatosan felhívta Rákóczi figyelmét arra, hogy prefektusának „*az Tolcsvai hegyen való szőlő szerzéshez igen nagy kedve vagyon*”. De mint hozzátette, jelenleg jó és eladó

152 AFR 1455. sz. TI-RGy.

153 AFR 1711. TI-RGy. (1636. XII. 20.)

154 I. Rákóczy György fejedelem levelezése Tolnai István sárospataki pappal. Közli: Szilágyi Sándor. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. 18. (1875) 27. sz. 869–871. p. (A továbbiakban: PEIL 1875.)

155 PEIL 1875. 28. sz. 905–906. p.

szőlőről nincsen tudomása. (Ugyanakkor megemlítette a tolcsvai Patkó nevű szőlőt.)¹⁵⁶ A szőlő ügyében úgy tűnik sokáig nem sikerült megállapodni, mert még április végén is ez volt a tárgyalások bezárásának fő akadálya.¹⁵⁷ Sőt a tárgyalások május végéig sem hozták meg a végső megegyezést. Debreczeni Tamás kitartott követelései mellett, jól tudva, hogy a fejedelemnek szüksége van rá. Rákóczi Tolnainak 1637. május 30-án Désről írt levelében a következő aggodalmának adott hangot: „*Ami az Debreczeni uram dolgát illeti, bizony azon nem keveset csodálkozunk miért nem akar ű kegyelme contentus lenni az mi kegyelmességünkkel, talán ugyan azért cselekedti ű kegyelme, hogy megválhassék tőlünk...*” A káté-szerű levélből megtudjuk, hogy a Debreczeni számára (2000 Ft összegben) adott házat csak az ő és felesége halála után válthatja ki Rákóczi, ill. utódai. Ehhez hozzátette a fejedelem, hogy amennyiben Debreczeni enged a szőlő dolgában, kibővítené a ház birtoklását élethossziglan, Debreczeni egyik fiára is. Jóváhagyta, hogy prefektusa háza építéséhez saját jobbágyaival annyi fát, követ és meszet hordjon, ill. vigyen el tőle, amennyire szüksége lesz. I. Rákóczi György levele nagy részében a szőlő körüli nehézségekről ír. Megtudjuk, hogy Debreczeni korábban kijelentette, hogy az 1637-es esztendőnél tovább nem lesz prefektus, ha a szóban forgó tolcsvai Patkó nevű szőlőt Rákóczi nem teszi számára (cum consensu regis) örökletessé. (A szőlő, amely ősi Rákóczi-birtok volt, zálogban volt.) Rákóczi — véglegesnek szánt döntése szerint — felajánlotta Debreczeninek, hogy a szőlőt, ha nem is örökbe, de neki és feleségének, valamint három fiának adja életük végéig, sőt felhatalmazta Tolnait, hogy a tárgyalások folyamán, ha kell, elmehessen odáig, hogy azt leányaira is kiterjeszthesse. Ugyanakkor nem felejtette el megjegyezni: „*bizony, ha mi az őkegyelme állapotjában volnánk, jövendőre is gondolnánk, s gyermekeinknek inkább jóakarókat szereznének.*” (Tolnai a tárgyalások folyamán ezt is felhasználhatta, mint érvet Debreczeni meggyőzésére.) Mielőtt azonban azt gondolnánk, hogy a nem éppen bőkezűségéről híres Rákóczi valóban kimondta volna a végső szót az ügyben, levele utóiratában a következőképpen rendelkezett: „*ha im ez felső resolutionkkal contentus nem akarna lenni, egyik fiát válassza el, annak fiú ágra örökbe adjuk, az leány ágának legyen inscriptioban, ha penig defectusa lenne is mindkét ágon, az summában annak hagyhassa kinek akarja, erre contentust is hozatunk őfelségétől.*”¹⁵⁸ Tolnai István június 9-én válaszolt Rákóczi ismertetett levelére, melynek lényege az volt, hogy el próbálja érni a megegyezést, mégpedig a post-

156 PEIL 1875. 29. sz. 932–933. p.

157 PEIL 1875. 30. sz. 968–969. p.

158 PEIL 1875. 30. sz. 969–971. p.

scriptumban foglaltak felvezetése nélkül, márcsak azért is, mert azzal teljes mértékben nem ért egyet.¹⁵⁹ Június 26-i levelében aztán már arról számolt be urának, hogy elérte, hogy Debreczeni lemondjon az örökjogon való donációról és beleegyezzen abba, hogy a szőlőt magán és feleségén kívül fiai és leányai számára is inscribálják.¹⁶⁰

Debreczeni Tamás július elején immár az összes feltételt elfogadta. Ezt követően a végül is 6 pontos egyezés alapján kiállított donációt Rákóczi július 9-én küldte el Gyulafehérvárról.¹⁶¹ A tárgyalás (Tolnai közvetítésével) a fejedelem és Debreczeni között jó két évig tartott, de hosszas alkudozás után eredményesen zárult: a 67. évében járó Debreczeni Tamás életfogytiglan lekötötte magát a Rákóczi-család szolgálatára. A megállapodással mindkét fél jól járt. Rákóczi keresve sem találhatott volna jobb és alkalmasabb embert birtokai irányítására. Debreczeni pedig a tolcsvai Patkó szőlő, Nagydobrony és sárospataki házának megszerzésével tovább növelte vagyonát.

Sárospatakon belső-városi házába (ahol addig is lakott) a megegyezés után majd egy évvel, 1638. június 28-án iktatták be, melyet — mint fentebb, a tárgyalások kapcsán említettük — I. Rákóczi György 2000 Ft értékben adományozott neki, és aminek javítására még 500 Ft-ot, 50 öl követ és elegendő meszet is kapott.¹⁶²

Debreczeni Tamás még ezt követően is többször kérte Rákóczitól (öregségére és betegségére hivatkozva), hogy mentse fel őt tisztségéből,¹⁶³ de végül is kitöltötte 1637-ben rögzített szolgálati idejét, hiszen egészen 1650-ben bekövetkezett haláláig viselte a prefektusság nagy és nehéz feladatát.

159 PEIL 1875. 30. sz. 971–972. p.

160 PEIL 1875. 33. sz. 1064. p., 34. sz. 1095–1096. p.

161 PEIL 1875. 34. sz. 1095–1097. p., 385. sz. 1123. p., 37. sz. 1191. p.

162 Források és regeszták Sárospatak település- és építéstörténetéhez XVI–XVII. századi protocollumokban. Közli: Román János. Sárospatak, 1965. 43–44. p.

163 Pl. már 1639-ben: „Magam dolga felől való kegyelmes resolútióját Nagyságodnak alázatosan értem, s noha én alázatos könyörgésem által kívántam Nagyságodtól, ez én tőlen erőtlen, elméletlen embertől elviselhetetlen nehéz terhes tisztemnek elhagyását, mindazonáltal az Nagyságod akarójának kell megállani, nincsen is semmi módomban tudom búcsúzásomban, ha könyörgésem által nem nyerhetem szabadulásomat nagyságodtól, bizony-bizony jobbat kommandálhatnék magamnál Nagyságodnak csak Nagyságod adna hitelt beszédemnek és könyörölni rajtam, de úgy kell lenni, mint Nagyságod akarja, csak fáj szívem azon, hogy napról napra nem foghatok szolgálni Nagyságotoknak úgy, azmint kellene.” (ld. Miss. DT-RGy. 1639.V.7.)

Hatásköre és feladatai

Debreczeni Tamás 1632. szeptember elsejével I. Rákóczi György (és felesége Lorántffy Zsuzsanna) *Tiszán innen és túl lévő* birtokainak prefektusa lett.¹⁶⁴ Hatásköre területileg tehát kiterjedt ura mindazon birtokára, melyet már dolgozatunkban, annak a Rákóczi-család birtokairól szóló részében megemlítettünk. Bár a fejedelem öccsének, Rákóczi Pál országbírónak nem ő irányította birtokait, de azokra mégis nagy befolyással volt. Rákóczi Pállal, ill. tisztviselelővel úgy tűnik, a kisebb súrlódásokat leszámítva jó munkakapcsolatot ápolt.¹⁶⁵ Az országbíró 1636-ban bekövetkezett halála után pedig árvái jogainak fenntartásával, tulajdonképpen az összes Rákóczi-birtok az ő igazgatása alá került Lednicétől Székelyhídig, pontosabban fogalmazva: az összes, a legnagyobb uradalom, az 1636-ban megszerzett Munkács kivételével, amit 1645. április 25-én bekövetkezett haláláig Balling János főkapitány irányított.¹⁶⁶ Balling halála után aztán a munkácsi uradalom irányítását is átvette.¹⁶⁷ Ezzel és a tokaji, majd az ecsedi uradalmak megszerzésével élete utolsó éveire már valóban óriássá duzzadt jószágkormányzósága.

Debreczeni, mint *praefectus bonorum* az alája tartozó birtokokon távollevő ura teljhatalmú helyettesének számított. Ez egyúttal azt jelentette, hogy ő csak urának tartozott engedelmességgel. Debreczeni Rákóczi nevében rendelkezhetett a birtokok ügyeiben. Mindezt maga a fejedelem lednicei udvarbírájának írt (és fentebb már idézett) levelében a következőképpen fogalmazta meg: „...*ügy becsülje, mint magunk személyét, becsületünkre, előmenetelünkre és hasznunkra nézendő minden dolgokban, parancsolatjához alkalmaztassa hűséged magát, mintha szintén magunk parancsolnánk.*”¹⁶⁸ Debreczeni hatásköre szerint — természetesen ura instrukcióit követve — utasításokat adott ki az alá rendelt udvarbíróknak és rajtuk keresztül az alsóbb rangú uradalmi tisztviselelőknek, számtartóknak, sáfároknak, kulcsároknak, kasznároknak stb. Természetesen számon is kérte az utasítások pon-

164 Ez titulúsbán, I. Rákóczi György egyik neki írt levelének címezésén így jelenik meg: „*Generoso Thomae Debreczeni de Kiraly Darocza, bonorum nostrorum Cis, et Ultra Tibiscanorum Praefecto...*” (ld. AFR 1620. sz.; vö.: Szalárdi J.: i. m. 200. p.)

165 AFR 886. sz. (Megjelenet: Okiratok. 637. p.), 1406., 1442., 1446. sz. Rákóczi Pál leveleiben barátjaként szólítja meg Debreczenit. Felsővadász, bár közös birtoka volt a két Rákóczi testvérnek, azt — a források szerint — Debreczeni irányította már 1636 előtt is.

166 *Lehoczky Tivadar*: Adatok a Balling, Berthóthy és Leövey családról. In: Turul 17. (1899) 83. p.; AFR 1502. sz.

167 *Lehoczky Tivadar*: Történeti kalászatok. IV. Újabb adatok Munkács vára történetéhez. In: Századok 1. (1867) 3. füz. 289. p.; Miss. DT-LZs. 1647. VIII. 25.

168 AFR 877. sz.

tos végrehajtását és személyesen felügyelte (legalábbis a pataki uradalomban ill. a Hegyalján) a különböző mezőgazdasági munkák rendes végzését — különösen nagy figyelmet szentelve a borászatra —, valamint az építkezéseket vagy pl. az ágyúöntés folyamatát. Az uradalmak állapotáról összeírásokat készített: urbáriumokat, inventáriumokat, extractusokat (stb.). Ezeket aztán ellenőrizve beküldte Rákóczinak. Debreczeni feladata volt a kereskedelem irányítása is. Ő gondoskodott megbízottja(i) útján a fejedelem és a fejedelemasszony által kért áruk beszerzéséről, ami általában lengyel piacokról, főként Krakkóból történt. Emellett ő irányította a Rákóczi-birtokokon termő bor és a külön eladásra hizlalt disznók, juhek, marhák értékesítését.

Debreczeni prefektusként földesura jogait védte és a nevében egyúttal gyakorolta is azokat. Ő hívta össze az úriszéket (bíráskodási joggal),¹⁶⁹ valamint elfogathatta és börtönbe vethette az engedetlen jobbágyokat és gonosztevőket.¹⁷⁰ Az ő feladata volt a szökött jobbágyok és katonák felkutattatása is.¹⁷¹ Ő képviselte urát a vármegyei ügyekben,¹⁷² bár a megyegyűléseken legtöbbször nem ő, hanem (a prefektusságban elődje) Chernel György jelent meg.¹⁷³ Chernel végezte Magyarországon Rákóczi diplomáciai ügyeit, ő volt, aki az országgyűléseken képviselte. Debreczeni jó viszonyt ápolt elődjével, és a források arról tanúskodnak, hogy jól tudtak együtt dolgozni.¹⁷⁴

A birtok ügyeiben Debreczeni tárgyalta, levelezett a királyi tisztviselőkkel vagy a törökkel, nevezetesen az egrí pasával. De ő vezette a Brandenburgi Katalinnal és megbízottjaival folytatott tárgyalásokat is a fejedelemasszony kifizetése (végkielégítése) ügyében, és döntő szerepe volt abban, hogy ezek a tárgyalások 1636 áprilisában eredményesen zárultak. A fejedelemasszonnak járó javak kiszolgáltatására I. Rákóczi Györgyöt az 1633-as eperjesi egyezmény (8. cikkelye) kötelezte. Ez azért volt fontos ügy, mert tulajdonképpen ez volt a feltétele annak, hogy Rákóczi Munkácsot *de jure* is megszerezze.¹⁷⁵

169 AFR 1046. sz.

170 Pl. AFR 1296., 1406. sz.

171 AFR 1410., 1449., 1493. sz.

172 Pl. AFR 1494. sz.

173 Úriszék. 953–954. p.

174 AFR 1234., 1243., 1245., 1247., 1251., 1269., 1270.sz. Debreczeni nagyra becsülte Chernelt (AFR 1301. sz.).

175 *Br. Radvánszky Béla: Udvartartás és számadáskönyvek. 1.köt. Bethlen Gábor fejedelem udvartartása. Bp., 1888. 295–96., 356–57., 358–63., 368–74. p.; AFR 1661. sz. (stb.)*

A katonafogadás is feladatai közé tartozott,¹⁷⁶ sőt miután barátját, Róthy Orbán pataki főkapitányt Rákóczi 1634 elején Kővárra helyezte, ő vette át a vár katonai irányítását is. Debreczeni ez ellen a következőképpen tiltakozott: „*Sárospatakon kapitány nélkül Nagyságod nem lehet, Reöti Uramnak amoveálása énnekem nem tetszett, kegyelmesen Nagyságod megbocsássa, kiváltképpen, ha valami zűrzavar idő következne ..., egy ember ez két gondviselésre elégtelen akárki is, s nemhogy én, immár megfogyatkozott öreg ember...*”¹⁷⁷ A fejedelemnek azonban nem volt a pataki főkapitányságra embere, és minden bizonnyal úgy gondolta, hogy a főkapitányi teendőket sokat tapasztalt prefektusa is el tudja látni (már csak azért is, mert nem valószínű, hogy Debreczeni hadi jártassága feledésbe merült volna).¹⁷⁸ A következő évek aztán bebizonyították, hogy a vár és a hozzá tartozó terület védelmének feladatait is nagyszerűen irányítja. Szervező, azon belül hadszervező tehetségét talán legjobban az 1644-es (majd az 1645-ös) nagy hadjárat előkészítése során mutatta meg, mint a felvidéki ill. a magyarországi szervező-munka fő irányítója.¹⁷⁹

Debreczeni felügyelte a sárospataki tárházban őrzött levéltárat is. Regestráltatta pl. elődje Chernel György iratait, majd a regestrumot beküldte urának.¹⁸⁰ Tolnai István egyik Rákóczinak írt levelében elismeréssel írt Debreczeninek a levéltárról való gondoskodásáról.¹⁸¹

Debreczeni Tamás Rákóczinak valóban mintegy „helytartója” működött Magyarországon, aki tisztségénél és tapasztalatainál (és koránál) fogva tanácsadója is volt a fejedelemnek. Nem kinevezett tanácsadó ill. tanácsos volt Debreczeni, hanem olyasvalaki, aki leveleiben és jelentéseiben egyenesen és őszintén megírta véleményét a gazdasági ügyeken kívül politikai ügyekben is. Pl. Zólyomi Dávid elítélése után a következőket írta a fejedelemnek: „*Zólyomi Uram jutalmát vötte cselekedetének, így szegényíti meg az Úristen a felfuvalkodott embereket, tanulhat más is rajta, ott benn ennek ugyan kellett szükségképpen [megtörténni] in exemplum.*”¹⁸² Egy másik levélből való sommás véleménye (a 30 éves háború kapcsán): „... *ha ilyen hatalmas hadakat fordítanának a török ellen is, mint egymás ellen viselnek, de soha meg*

176 AFR 1257., 1386., 1391., 1421. sz.

177 AFR 1342. sz. (1634.III.16.)

178 A fejedelem emellett úgy gondolkozhatott, mint Debreczeni is általában, aki egy 1634-es levelében, ugyan mással kapcsolatosan, de a következőket írta urának: „...*az mi nélkül ember el lehet, annak hiában való fizetését jobb az tárházban tartani.*”(AFR 1301. sz.)

179 Cseh-Szombathy László: I. Rákóczi György 1644-es hadjárata. In: Hadtörténeti Közlemények. Újf. 3. 1956. 1. sz. 47. p. (vö.: Csorba Cs.: i. m. 130. p.)

180 AFR 1482. sz.

181 PEIL 1875. 38. sz. 1221. p.

182 AFR 1058. sz. (ld. még: AFR 1061. sz.)

*nem állanak ugyanis, hogy persecutiót ne viselnének.*¹⁸³ Talán Rákóczi előzetes kérésére a megtartandó erdélyi országgyűlés helyéül ő 1633. augusztus 7-én írt levelében a következőt tanácsolja: „Az országgyűlésre az korcsomára nézve Fejérvárat volna jó, de ha az ország Medgyesen vagy Kolozsvárt kívánja faveálni, kell annyiban az országnak.”¹⁸⁴ Az országgyűlést levele után két héttel Gyulafehérváron nyitották meg. A feldolgozott levelek arról tanúskodnak, hogy a fejedelem nem egy esetben kikérte Debreczeni tanácsát ill. véleményét pl. a kezdeti években erdélyi ügyekben, persze néhány esetben nem értett azokkal egyet. Egy ilyenről eképpen értesülünk: „Ibrányi Mihály Uramtól írt levelemben és ökegyelme által való izenetemben, ha miben Nagyságodat megbántottam (az mint az írásból ismerem) alázatosan könyörgök, kegyelmesen megbocsássa, hogy méltán érdemeljen abban való Nagyságod neheztelését magam is ismerem, noha én az Nagyságod javára s nem máséra vigyáznék inkább az én csekély elmém szerint, de nem tanácsadás volna az én dolgom, hanem szántás-vettetés, kapáltatás, kaszálás etc. Soha Nagyságodat többé eféle dologgal meg nem háborítom.”¹⁸⁵ De persze továbbra is adott tanácsokat Rákóczinak — úgy gondoljuk, nem tévedünk, ha megállapítjuk: ez benne volt Debreczeni habitusában. Lelkiismeretes ember volt, aki jól akarta szolgálni kenyéradóját. Ezért, ha valamivel nem értett egyet, azt megmondta, megírta, de mindig ura „javára” kívánta megfogalmazni tanácsait és javaslatait. Ezeket sok esetben nem direkt módon tette, hanem pl. úgy, hogy megírta hogyan is volt ez és az Bethlen Gábor alatt, hogyan cselekedett a „szegény idvezült fejedelem” ebben vagy abban az ügyben. PL. a töröknek járó adóval kapcsolatosan megírta Rákóczinak, hogy Bethlen mindig időben befizette (a határidőre ő is tegyen így) és a „maga képére vert aranyat az portára soha nem küldött, ha másott kellett azokat elváltatni is.”¹⁸⁶ Debreczeni Tamás ezekben a „visszaemlékezésekben” bátran és őszintén jelezte, hogy Bethlen szerinte mit csinált jól és miben mutatkozott meg „emberi gyarlósága.”¹⁸⁷ Így próbált meg urára hatni. És azokkal a világos gondolatokkal, melyeket a jó fejedelemről számos Rákóczihoz intézett levelében megfogalmazott, az egyikben pl. merész őszinteséggel a következőképpen: „...bizony akarnám, mikor az pénz az tárházban gyűlhetne, kegyelmesen Nagyságod megbocsásson, soha nem tudják az fejedelmek mely felől fuval az szél (kitől Isten oltalmazzon), jó az pénz, ha vagyon, ellenségét is barátjává teheti vele, hiveit hűséges szolgálatjokban megtarthatja. Néha embernek nem hogy könyvre kel-

183 AFR 1065. sz.

184 AFR 1053. sz.

185 AFR 1075. sz.

186 AFR 1482., 1416. sz. (ld. még: AFR 1471., 1488. sz.)

187 Pl. AFR 1046. sz.

lene, de jószágra, köves marháira nem talál pénzt. Egy ideig én azt szeretném, ha szükséges volna is, az mi nélkül el lehetne, lenne, Isten oly időt hozván elő, hogy securus lehetne minden felől ember, akkor mindent szerezhetne az készpénzen ember. Az fejedelmeknek magokra, s maradékokra is kell gondot viselni, de birodalomra, országára, nemzetére, az penig mind az vagyonnal lehetne jobban, mindazonáltal Nagyságod kegyelmessége, s, hogy erről így merészeltém írni alázatosan könyörgök kegyelmesen megbocsássa."¹⁸⁸ I. Rákóczi György úgy tűnik, megbocsátotta ezt lelkiismeretesen és jól szolgáló öreg prefektusának, és alighanem valamelyes hatást tényleg gyakoroltak rá Debreczeni tanácsai.

Debreczeni Tamás 1632 szeptemberében egy nehéz, forrongó időszak után vette át I. Rákóczi György birtokainak irányítását, hiszen az előző évben Esterházy Miklós nádor sereggel támadt a Rákóczi-birtokokra, és ha támadása nem is járt eredménnyel, a birtokok pusztításával nagy kárt okozott. A következő évben tovább folytatódott a prédálás: a Kovács Péter és Barkóczy László által császári megbízásból toborzott zsoldosok sanyargatták a vidéket (Borsod, Abaúj és Zemplén vármegyék területeit).¹⁸⁹ Továbbá még a hivatalba lépése előtt csak hónapokkal korábban véget ért Császár Péter vezette parasztfelkelés is okozott károkat. Nem csoda hát, hogy Chernel György belefáradt a prefektusságba, és (mint fentebb említettük) 1632 májusában kérte tisztségéből való felmentését.

A Rákóczi-birtokok állapotáról Debreczeni másfél évvel működése megkezdése után a következő lesújtó képet adta I. Rákóczi Györgynek írt egyik levelében: „Az mit ez idő alatt az sok multságban mind egyöt másutt, az jószágnak ereje szerént építhetek, semmit abban el nem mulatok, mert mindenöt, ahol láttam, valóban volna szükség az építésre. Én nem tudom mit miveltek előtte, hogy mindenöt ennyi pusztaságot hattak, kinek én soha még mását nem láttam vala, Makovicát még nem láttam, mert arra való szabadságom dolgaimtól nem lehetett, de úgy hallok oly rútt, romlott pusztá az vára, főképpen az Iudex Curiae [ti. Rákóczi Pál] Uram Őnagysága részéről, mintha ura sem volna. Őnod olyan romlott és csak zsindeley nélkül össze nem omlott, veszett. Szerencsen is még az kastélyban is sok kár esett csak az eső miatt. Szép temploma is igen nagy kárral vagyon, majorházai inkább mind puszták, kertjei, barom akalai, pajtái, asztagos kertje egymásra veszett. Úgy hallok Felsővadász is, noha annak elég erdei vannak és voltak, olyan pusztá, maga látja Nagyságod az urbáriumokból. Mindenik udvarbírónak szép jószág keze alatt, Őnodhoz imitt-amott 351 jobbágy connumeráltatott, úgy vagyon hódoltság,

188 AFR 1346. sz.

189 Csorba Cs.: i. m. 119. p.; *Makkai László: A Felső-Tiszavidéki parasztfelkelés 1631–1632. Bp., 1954. 26–27. p.*

de ha mind azok csak 100 ház jobbágy gyanánt lehetnének is, mégis hasznát kellene venni épületekben is aprónként. Ha kaszálás érkezik, ez szegény orosz kaszál, mind ott s mind Szerecsen, ha malomgátat csinálunk az vadászi, csetneki jószágot hajtatom oda. Csak az mely jó csüirt Nagyságod maga csináltatott volt, minden dereka fel állatva lévén csak szarufázás és fedés kellett volna immár hozzá, úgy hagyták elveszni, rothadni. Tavaly én is eleget solicitáltam Imre Uramat [ti. Szentpéteri Imre felsővadászi udvarbíró], sőt mind szekerekkel, gyalog fejszés emberekkel segítetttem az vadászi jobbágyból is, de ugyan nem vihetem végben, mely nekem igen kicsiny dolognak tetszenék, ha szép renddel az jószágot csak annak idején tudnák az építésre forgatni. Építeni nem tudnak vagy nem akarnak, számot adni is nem akarnak, Vadászhoz connumeráltatott 228 ház jobbágy, Csetnekhez 302, még mind csak az bírák szabadosok bemondása szerint, Szerencshez 226, egyik sem tudja semmi hasznát ennyi embernek venni. Minden bántódás nélkül az jobbágyoknak esztendőnként építhettek volna ugyan szépen, és így mindeneket elveszni nem hagytak volna, az jobbágyot is lassan-lassan szolgálathoz szoktathatták volna, mert hogy az jobbágy, kinek ingyen kell szolgálni, de még az fizetett ember is úgy szolgál, az mint szoktatják. Az embereknek még magok dolgában is sokaknak az időszak hiában való elmulatására, az hivalkodásra nagyon nagyobb hajlandóságok, mint az munkára. Immár most mind csak pusztá, ha derekason akar építtetni ember, szokatlan is lévén hozzá a jobbágy, költség is sok megyen reá, mind maga Nagyságod az költséget megsokalja, s mind az jószág megsülyed, mert nem szoktatták hozzá, ha pedig lassan-lassan építget, úgyis sok esztendeig épségre nem hozhatja. Én mindazáltal az én kicsiny erőm és elégségem szerint azom leszek hiában az időt el ne mulassam, mind építésből, vigyázásból és az helyeknek éléssel való megrakásából. Az jó katona az jó lovon mutathatja meg magát, de ha olyra ültetik, kit alig-alig verhet elébb-elébb alatta, akár mint igyekezik is maga, de ugyan csak ott marad. Ha olyan udvarbíráim volnának, mint Erdélyben, csak eddig is megmutathattam volna, hogy az Nagyságod cipóját hiában ez két esztendő alatt nem öttem volna meg az gondviselésből.”¹⁹⁰ Debreczeni tehát leírta betegségét, majd közölte annak fő okát: a Rákóczi-jószágok krónikus szakemberhiányban szenvednek.

Prefektusságának kezdeti éveiben különösen sokat panaszkodott leveleiben az uradalmi személyzet — főként az udvarbírák — alkalmatlanságáról (és hiányosság-

190 AFR 1342. sz. (DT-RGy. 1634.III.16.) E levélből fontossága miatt idéztünk ilyen hosszan, hiszen Debreczeni szavaival sokkal hitelesebb a Rákóczi-birtokokról adott kép. Persze sokkal több van ebben a részletben, ami fontos lehet. Benne van pl. Debreczeninek a birtokirányításról vallott *ars poetica*-ja is: a birtokokat (is) csak jó és képzett alkalmazottakkal lehet eredményesen irányítani.

gáról)¹⁹¹, de miután ura ezen érdemben nem tudott segíteni neki (ugyanis Erdélyben is szakemberhiány volt¹⁹²), a probléma egyetlen megoldásaként elkezdte keresni azokat az ifjakat, akiket alkalmasnak vélt uradalmi tisztségek betöltésére a szükséges gyakorló és tanuló idő letöltése után. Fő célja elsősorban udvarbírák kinevelése volt. Debreczeni véleménye az volt, hogy „*az ki penig nem tanul az tiszthez, csak úgy állatják a tisztre, nem tehet az nagy hasznot alkalmas ideig is.*”¹⁹³

Debreczeni Tamás által kitanított tisztviselő volt Szikszai István, tolcsvai kispalota, akit egy évig viceudvarbíróként maga mellé vett, majd mikor letelt a „szakmai gyakorlat”, szerencsi udvarbíró lett.¹⁹⁴ Sári Mátyásból, Kun László Szatmár vármegyei birtokos szolgájából ugyancsak udvarbíróvá faragott, mégpedig sárospatakit.¹⁹⁵ Gönci András — akit Rákóczi 1636-ban ónodi udvarbíróvá nevezett ki — szintén hozzá járt „iskolába”.¹⁹⁶ Debreczeni rajtuk kívül még számos uradalmi tisztviselőt kinevelt, a legjelentősebb és legjobb tanítvány mind közül utódja, Klobusiczky András volt.¹⁹⁷

Az uradalmi tisztviselők személyére Debreczeni tett javaslatot, melyet Rákóczinak kellett jóváhagynia, annak konvenciójával és instrukciójával együtt. (A dolgozatunkban tárgyalt éveket vizsgálva leszögezhetjük, hogy I. Rákóczi György pataki prefektusa minden ezirányú javaslatát elfogadta.)

Rákóczi ugyan növelte pataki prefektusa hatáskörét (ti. elődjéhez, Cherneléhez képest), de a magyarországi birtokai fölötti főfelügyeletet, mint fejedelem is fenntartotta magának. A kortársak nem véletlenül nevezték őt „*béres gazdának*”,¹⁹⁸ hi-

191 Pl. AFR 1319., 1322., 1386., 1498. sz. (Az utóbbi két levélben Szentpéteri Imre feldővadászi udvarbíró alkalmatlanságáról írt.) 1634 februárjában pl. a következőt írta urának: „*csak egy jó kocsiat vagy lovászt is nehéz most tanulni, úgy megapródott, rosszult az ember.*” (ld. AFR 1332. sz.)

192 AFR 1332. sz.

193 AFR 1319. sz. Rákóczi Györgyhez intézett egyik levélben ügyvédjét, Szemere Pált ajánlva a hasznos szolgákról ezt írta: „...*az Istenért is kérem nagyságodat, az tudós, hasznos szolgáltnak kevéssel Nagyságod kegyelmességét ne neheztelje mutatni, nem csak ő neki [ti. Szemere Pálnak], többeknek is, és most szerezzon Nagyságod maradékinak hasznos és tudós szolgálkat Magyarországon, mert annak sincsen mindenkor módja, hogy tíz húsz-annnyival is néha véghez vihethék az mit most... Az hasznos szolgáltnak, ha mit Nagyságod ad, hol kiváratik sokkal többet ad vissza jámbor és hasznos szolgáltnak...*” (ld. AFR 2682. sz. 1640.VI.20.)

194 AFR 1319., 1386. sz.; *Makkai L.*: i. m. 672. p.

195 AFR 1319., 1332., 1342. sz.; *Makkai L.*: i. m. 671. p.

196 AFR 1527. sz.; *Makkai L.*: i. m. 669. p.

197 AFR 1436. sz. Debreczeni egyik 1635-ben írt levélben így vélekedik Klobusiczkyról: „...*nem léssen Nagyságodnak haszontalan szolgálja, ez mostani szolgálk elhalnak, ez ilyen jó indulatú ifjakból nevednek ez utánra való nyugodalmas szolgálk.*” (Ld. még: AFR 1493. sz.)

198 Nagy László: A „bibliás órálló” fejedelem. Bp., 1984. 134. p.

szen tevékenyen részt vett uradalmi irányításában. Szilágyi Sándor így jellemezte Rákóczi és Debreczeni (munka)kapcsolatát: „*Két sajtáságos rokonszelleml találkoztott..., kik éppen azért a legjobban ki is jöttek egymással.*”¹⁹⁹

Debreczeni Tamás utasításokat adva irányította I. Rákóczi György birtokait, azaz az udvarbírókhoz írt levelekben elrendelte, hogy mit és mikorra kell végrehajtani. Ők pedig jelentéssel tartoztak neki. Debreczeni Sárospatakon lakott, a várban és a városban, illetőleg a sárospataki uradalomban, valamint a Hegyalján folyó gazdálkodást személyesen irányította.

Debreczeni egy évben egyszer vagy kétszer hazalátogatott Pálfalvára otthoni ügyeit elintézni (mint fentebb írtuk, birtokait távollétében felesége irányította). Általában egy vagy két hétig tartottak ezek a távollétek. Ilyenkor elegendő instrukcióval látta el az alá tartozó uradalmi személyzetet. 1633-ban pl. május végén és június elején tartózkodott birtokán. Ekkor, mint Rákóczinak írta: „Patakon csak tizenötödnapig való instrukcióval hagytam az dolgot.”²⁰⁰ 1635 nyarán pedig, mikor újfent Pálfalvára ment, megtudjuk, hogy konkrétan a pataki, a szerencsi és ónodi udvarbíráknak adott távollétére instrukciót,²⁰¹ amiből az is jól látszik, hogy ezek az uradalmak (tehát a sárospataki, szerencsi és ónodi) álltak leginkább közvetlen irányítása alatt.

Működéséről és az uradalmak állapotáról jelentéseknek számító leveleiben rendszeresen beszámolt a fejedelemnek. Ezekben a levelekben Debreczeni a birtokok legapróbb történéseiről is említést tett és ezekben írta meg javaslatait és indítványait is. A fejedelem pedig minden levelére válaszolt, ha elfelejtette, akkor Debreczeni figyelmeztette, hogy várja már a választ.²⁰² Jelentéseivel ill. leveleivel együtt, azokhoz csatolva gyakran beküldte a neki szóló leveleket is.²⁰³ Mikor beteg volt, leveleit általában (diktálás után) más jegyezte le.²⁰⁴ Úgy tűnik egy vagy két naponta írt Rákóczinak, de volt nap, mikor két levelet is megfogalmazott,²⁰⁵ ha az első levél megírása után pl. érkezett még valami fontos hír vagy pedig a levele meg-

199 Szilágyi, 1983. 293. p.

200 AFR 1037. sz. Lelkiismeretes munkájára újabb példa ez az eset, ugyanis a fejedelem, mivel hamarosan Munkácsra akarta küldeni, megengedte Debreczeninek, hogy még addig otthon, birtokán maradjon, de mint kötelességtudó ember azt így utasította vissza: „*Nagyságod dolgának hátramaradásával ebben nem kedvezhetek most magamnak, ez jövő szeredán, ha ez Úristen azt engedi érnem, ismét megindulok és Patakra megyek...*”

201 AFR 1468. sz.

202 AFR 1368., 1493. sz.

203 AFR 1307., 1506. sz.

204 Pl. Miss. 1639.III.3.

205 Pl. AFR 1295–1296. sz.

írását követően érkezett fejedelmi levélre is még gyorsan válaszolni akart. Az Erdélybe írt leveleken kívül természetesen udvarbíráinak is állandóan válaszolnia kellett, úgyhogy csak e szerteágazó hivatali levelezés is eléggé próbára tette Debreczeni munkabírását. Kivételes teherbírását bizonyítja, hogy sok-sok teendője mellett ennyi levelet megírt saját kezűleg, méghozzá nem egyszer hajnali 4-5 órakor vagy késő este.²⁰⁶

Patak mintegy információs központja is volt Rákóczinak, a legtöbb magyarországi (és külföldi ill. hódoltsági) történésről a fejedelem innen, főként Debreczeni Tamás leveleiből értesülhetett.²⁰⁷ De „visszafelé” is: az erdélyi hírek általában szintén Patakról keltek szárnyra.²⁰⁸ Debreczeni ugyanakkor mindig figyelmeztette urát, ha valami hamis (ártani akaró) hír terjedt el.²⁰⁹ Figyelmeztette akkor is a fejedelmet, mikor megtudta, hogy Kovács Péter egyik hadnagya (aki Zólyomi Péter szolgálja volt) Erdélybe ment, mégpedig tudomása szerint kémkedni.²¹⁰

Debreczeni az információáramoltatás keretében I. Rákóczi György magyarországi postahálózatát is kezében tartotta. Patak postaközpontnak számított.²¹¹ Minden levél, amit a fejedelemnek küldtek vagy amit a fejedelem írt, Debreczeni kezén ment keresztül.²¹² Debreczeni, ha szükségesnek vélte, fel is bonthatta tisztviselőtársai (pl. Chernel György) leveleit,²¹³ de akár még a fejedelemnek címzett leveleket is feltörhette.²¹⁴ (Ez utóbbi jól mutatja kivételes hatáskörét.) Rákóczi levelei általában Váradon keresztül jutottak el Patakra és innen mentek aztán a címzettekhez. Debreczenitől a posta legtöbbször Sárosra ment, ahonnan ha kellett, továbbküldték a közeli Makovicára (Zboróra) és a legtávolabbi birtokra, Lednicére. A Pozsonyba vagy Bécsbe menő levelek Lednicén, azaz Réz András kezén át jutottak el címzettjükhöz. Erdély felé is ez az útirány működött. A postát Patakról is leg-

206 AFR 1056., 1513. sz.; 1491., 1528. sz. Arról, hogy a levelezés mennyire megcserélhető volt számára, így írt: „...*én nekem, erőtlen vén embernek csak az mindeneknek óráként való választétel is igen-igen nagy tereh...*” (AFR 1391. sz. Ld. még: AFR 1436. sz.: „...*bizony elég nehezen vagyok scriba nélkül...*”)

207 Pl. AFR 1058., 1332., 1343., 1406., 1459., 1485., 1488., 1503. sz. Debreczeni sokszor csak a szóbeszédről tud beszámolni Rákóczinak, de ha konkrét dolgot említ, mindig megírja a forrását is.

208 Pl. AFR 1463., 1520., 1532. sz.

209 Pl. AFR 1410., 1433. sz.

210 AFR 1400. sz.

211 AFR 1075. sz.

212 Pl. AFR 1050., 1052., 1294., 1296. sz.

213 AFR 1467. sz. Debreczeni Esterházy nádor Chernelhez írt levelét bontotta fel, hogy azt lemásolva elküldhesse Rákóczinak.

214 AFR 1476., 1484. sz.

többször Váradon (és Kőváron) keresztül küldték be a fejedelemhez.²¹⁵ A levelket általában az ún. címeres posta vagy téglási, pocsaji hajdúk és váradi katonák vitték-hozták.²¹⁶

Debreczeni, mint fentebb említettük, 1637-ben élete végéig lekötötte magát a Rákóczi-család szolgálatára,²¹⁷ és valóban ő haláláig szolgált, — I. Rákóczi György után feleségét, Lorántffy Zsuzsannát — mint a család magyarországi birtokainak Patakon székelő prefektusa. 1650-ben, immár 80. életévében járva is dolgozott, bár egyre gyengébben. Leveleit pl. már nem maga írta saját kezűleg. Egyik-másik aláírásán látszik, hogy rossz állapotban volt.²¹⁸ Köszvénye kínozza, ami már 1629. óta okozott neki fájdalmakat.²¹⁹ Utolsó előtti ismert, Lorántffy Zsuzsannának szóló levelében így írt állapotáról: „*Az én kicsiny fordult könnyebbüléseckém úgy itélem a márciust érezvén, újonnan sokkal nehezebben jöve reám tegnap az áruló rossz köszvény, talán az Úristen immár elhossa az idvességés óráát, az melyet bizony valóban kívánnék, ez rossz nyavalyákból való kiszabadulása után.*”²²⁰ Két hét múlva, 1650. március 18-án éjfél után 2 óraker, pataki házában jött el számára az „idvességés” óra.²²¹

Debreczeni Tamás prefektussága a magyarországi Rákóczi-birtokok életében és fejlesztésében egy új és virágzó korszakot jelentett, melynek kovásza a tehetségen és tapasztalaton kívül a Rákóczi György és a közte lévő jó együttműködés volt. Rákóczi ez esetben is jól választott. Szilágyi Sándor írja róla, hogy „*szerecséjének és sikereinek egyik titka abban rejlett, hogy embereit kitűnően meg tudta választani.*”²²²

Debreczeni sikeréhez, eredményes működéséhez a már említettekén kívül hozzájárult az is, hogy állomáshelyein ill. tisztségeiben megfelelően hosszú időt töltöhetett, Patakon ugye majd 18 évet. Tehát minden esetben nem csak elkezdhetett valamit, hanem alkalma nyílt a befejezésre is.

215 AFR 1108., 1236., 1275., 1323., 1332., 1338. sz. A levélvivőknek nagyon kellett vigyázniuk, hogy az ellenség el ne kapja őket. 1632 októberében pl. Rákóczi 3 postáját is elfogták Esterházy nádor emberei (ld. AFR 9563. sz.). Ezért különösen Sáros és Lednec között pl. nagy clóvígázatossággal a hegyeken át, éjszaka vitték a postát (ld. AFR 1108. sz.) és általában ruhába varrva (pl. AFR 1322. sz.).

216 AFR 1329., 1340. sz.

217 *Makkai L.*: i. m. 668. p.

218 AFR 5649., 5655–56., 5658., 5660. sz.

219 AFR 1044. sz.

220 AFR 5658. sz.

221 Sárospataki Református Kollégium Levéltára SD I.4./TI.4. Szenátusi jegyzőkönyvek. 3. köt. (1642–1717) 425. p.

222 *Szilágyi*, 1893. 294. p.

Az életének több mint felét birtokirányítóként töltő Debreczenit már saját korában általános elismerés övezte. Iratosi János nagytoronyai prédikátor 1637-ben megjelent művének dedikációjában így ír erről: „*Tetszik pediglen énnékem böcsületes Uram, hogy ez íráskát kegyelmednek dedikálnám, mivel tudom, az jó emlékezeti Bethlen Gábornak, Erdélynek dicsiretes fejedelmének, mely nagy hűséggel és haszonnal szolgált légyen kegyelmed. És ez mostani kegyelmes Urunknak is, a Tekéntetes és Nagyságos Rákóczi Györgynek. Erdélynek sok szép virtusokkal tündöklő fejedelmének etc. Magyarországi jószágiban levő praefectusságát, minden értelmes emberek itéleti szerint igen dicsiretesen viseli. Patak várát, városát, több örökös házaival egyetemben igen nagy szorgalmatossággal építetteti.*”²²³ Szalárdi János több mint két évtizeddel később, már Debreczeni halála után a következőképpen méltatja őt ill. munkásságát: „...*a pataki praefectus, Debreczeni Tamás, ki Bethlen fejedelmének is erdélyi praefectura lévén, híres-neves, ismeretes jó oeconomus, becsületes, hű ember...*” Nem sokkal alább pedig: „*Magyarországi jószágok..., melyeknek jövedelmek csak a pataki tárházba menének és Debreczeni Tamás praefecturája alatt nagy szorgalmatos oeconomia, majorkodtatás által igazgatnának...*”²²⁴

Utószó

Az előszóban idézett Lukinich-féle gondolat nyomán (is) adódik a kérdés: Elfelejtette-e őt az utókor? A válasz: egyértelmű nem. Bár valljuk meg a kérdés nem könnyű. Ha tíz embert megkérdeznénk, ki volt az a Debreczeni Tamás, valószínűleg tizből tiz ember azt válaszolná, hogy nem tudja. De feltehetően ez lenne az eredmény akkor is, ha pl. Thurzó György nádorral kapcsolatosan tennénk fel ezt a kérdést.

Először is a korszak kutatóinak nagyobbik hányada biztosan meg tudná mondani — legalább távirati rövideggel — ki volt ő. Mindenesetre a legfrissebb szakirodalomban is találkozhatunk a nevével. Sőt — mutatva, hogy mennyire jelentős volt személye a korszak történetében — a szélesebb rétegek által forgatott kötetekben is felbukkan a neve. Például Magyarország történeti kronológiájának 2. kötetében, ahol a következőt olvashatjuk róla: „*1632. augusztus 23. I. Rákóczi György ma-*

223 *Iratosi T. János: Az ember életének boldogul való igazgatásának modjáról.* Lőcse, 1637 (RMK I. 670. — RMNY 1683.)

224 *Szalárdi J.:* i. m. 200., 202. p.

gyarországi birtokain megkezdi működését a kor legkiválóbbnak tekintett mezőgazdasági szakembere, Debreczeni Tamás (1649-ig)”.²²⁵ Ennél is jobban bizonyítja a fenti válasz jogosságát, hogy Debreczeni nevével találkozhat (majd) minden második gimnazista a Walter Mária-féle történelem tankönyvben. A tankönyvíró az I. Rákóczi Györgyről szóló részben következőképpen említi: „*Belső hatalma megerősítésére elsősorban birtokait növelte. (A kor legkiválóbb mezőgazdasági szakemberét, Debreczeni Tamást alkalmazta irányításukra.)*”²²⁶ De hogy nem felejtette el őt az utókor, arra bizonyítékul szolgálhat e tanulmány is.

Függelék²²⁷

1.

Debreczeni Tamás nemeslevele

Bécs, 1609. július 22.

II Mátyás király Debreczeny Tamásnak, feleségének Tarjány Annának és testvérének Debreczeny Mihálynak nemességét és címert adományoz

Scutum videlicet militare erectum coelestini coloris, cuius fundum trijugis viridis monticulus occupat, supra quem integer fulvus leo ore hianti, lingua exerta caudaque bifurcata erecta dispositis pedibus inque dextrum scuti latus conversus stare, anterioribus vero levo protenso pomum aureum cruce desuper conspicuum tenere, dextro autem elevato inter duas rutilantes aureas stellas clavam candidam vibrare conspiciuntur. Scuto incumbentem galeam militarem apertam regio diademate aureum gryphum, ambobus pedibus ense nudum tenentem, mediotenus producente ornatam. A summitate vero sive cono galeae laciniis seu lemniscis hinc lutei et coelestini, illinc rubri et albi colorum in scuti oram defluentibus, illudque decenter adornantibus.

(Ld.: *Áldásy Antal*: A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címereslevelei. 1200–1868. Bp., 1904. 103. p)

225 Magyarország történeti kronológiája. Főszerk.: Benda Kálmán. 2. köt. 1526–1848. Bp., 1983. 460. p.

226 *Walter Mária*: Történelem a gimnázium II. osztálya számára. 8. jav. kiad. Bp., 1992. 267. p.

227 Az alább közlendő forrásokat — az első kivételével — a forrásközlésben általánosan használt ill. közismert rövidítések jelzés nélküli feloldásával *betűhíven* közöljük.

2.

Debreczeni Tamást pataki prefektussá kinevező irat

Gyulafehérvár, 1632. szeptember 1.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transil[va]niae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes. etc. Damus pro memoria, quibus expedit uniuersorum.²²⁸ Hogy miuel Mÿ, az oda ki valo minden iószágink Praefecturaianak²²⁹ tiztit, Nemzetes Debreczeni Thamás hiiünknek számadatlanul conferáltuk²³⁰, az mint megis izentük vólt; Erre nézue tenore praesentium, assecuralliuk²³¹ arról, kúuásága szerint, sub verbo nostro Principali,²³² hagi sem magúink, sem semmine-mű maradekink, arról az Praefectusságról, magátul, sem utána, feleségéteől, giermekitől, semminemű maradekitol szamot nem vészúink és nem vesznek: Seöt az idebé való Erdeli Praefectussága dolgábólis, plenarie absolualliuk²³³, és ha ki hieueink keózzül ióuendőben azért akarná búsitani, mindenek ellen meg oltalmazni igériük: Annakfelette ha az mi szolgálatúnkra való állása, s maga adása miatt, megneuezett Debreczeni Thamás hiiünk, vagi iószágában vagi marháiában meg károsodnék, arrólis assecuralliuk, hogy plenarie contentaltattiuk.²³⁴ Harum nostrarum vigore testimonio literarum mediante. Datum Albae Iuliae. die prima Septembris Anno Millesimo sextuagesimo trigesimo secundo.²³⁵

G[regorius] Rakoci
m[anu] p[ropria]²³⁶

Samuel Pathay Secr[etarius]²³⁷
m[anu] p[ropria]

MOL P 66 Bretzenheim cs. levéltára. 204. cs. fol. 18.

228 Rákoci György Isten kegyelméből Erdély fejedelme, a Magyar Királyság Részcinek ura és a székelyek ispánja stb. Adjuk emlékezetül mindenkinek, akit illet.

229 Jószágkormányzatának.

230 Adtuk.

231 Személyesen biztosítjuk állandóan.

232 Fejedelmi szavunkkal.

233 Teljesen fölmentjük.

234 Teljesen megtartjuk abban.

235 Ezeknek redeltünkkel clejét véve kelt, Gyulafehérváron az 1632. szeptember elsején.

236 Saját kezüleg.

237 Titkár.

3.

Debrecezeni Tamás pataki prefektus végrendelete
Sárospatak, 1645. november 29-december 18.

Testamentar[ia] Dispositio²³⁸ die 29 novembris A[nn]o 1645.²³⁹

En Debrecezeny Thamas szulettem ez Vilagra Daroczon²⁴⁰ 1570 esz:
 9 decembris.

Hazasultam megh 19 May Anno 1600.

Lottem Szakmari Udvarbiro. Anno 1606.

Hadtam el az Udvarbirosagot. Anno 1610.

Lottem Thokay Praefectus. Anno 1611.²⁴¹

Hadtam ezt el akaratom ellen mert az Fejedelem vitt el onnet Erdely,,
 „ben Anno 1622.

Lottem Erdeli Praefectus kedvem ellen. 1623.

Hadtam eztis el szegeny Fejedelem megh halvan. Anno 1630.²⁴²

Lottem Pataki Praefectus. Anno 1632. 1 septembris.

Meditatio Mortis²⁴³

Minden keresztyen embernek tudni kel, s enis tudom hogy az embereknek minden nyavalyai egy egy keövelte az halalnak, ez Vilagbul valo ki mulasokra; az nagy Ur Isten penigh az emberi nemzetseghetöl az eó Vegh orajat helyet es modgyat annira el titkolta hogy soha azt senkinek megh nem jelentette, Enis azert erezven testemben, elmemben, s minden erzekensegimben az idő es sok nyavalyak miat valo fogyatkozásimat nem akarok csak ugy ez Vilagbul ki menni mint az kik ez elet utan semmit nem remenlenek, hanem az keresztyeni boldogh remenseget előtte viselven, jo

238 Végrendelet.

239 Debrecezeni Tamás pataki prefektus e napon kezdte írni a végrendeletét..

240 Királydaróc: falu az egykori Szatmár vármegyében (ma: Romániában Craïdorolț).

241 Thurzó György nádor, majd Thurzó Imre tokaji prefektusa volt.

242 Bethlen Gábor fejedelem 1629. november 15-én halt meg Gyulaféhváron. Debrecezeni nem sokkal ezután, 1630 januárjában távozott tisztségéből.

243 Elmélkedés a halálról.

lelki ismerettel való készülettel gyermekim, Attyamfiaim és minden ez világon tovább előfelebaratim kezűl akarok amaz en örökké való hazamban illen hitben és remenseghben által menni.

Nem tartom az Emberi nemzetseghnek főképpen az keresztyeneknek allapattyokat az Vak szerencsetűl függeni hanem vallom és hiszem, hogy az egy igaz terempteő Isten ki atya Fiu Szent Lelek teremptette ez Világot minden benne valokkal. Eő adot engemetis ez világhra, nevelt, taplalt eltetet, és az eő igaz ismeretire jutatot Szent Leleknek vilagosítása és munkalkodassa által, eőrizet oltalmazot, tellyes életemben kiert legyen eőrókke aldando az eő szent neve, Es noha az en szüleimnek gyarló verektűl lőttem, és születtettem, minden romlandoságh alá vettetet ember vagyok, ismeremis az en szamtalan sok bűneómet, fogyatkozásimat mellyek szüntelenűl szemeim eleőt forognak ennekem mindazonáltal azoktól megh nem rettenek, mert tellyes bizodalommal hiszem és vallom, hogy ha mind ez Világh bűneit egyedűl en cselekettem volna is peonitentia²⁴⁴ tartása után mind felűl mullya az Istennek irgalmassága, az en Christus[om]nak keresztfan ki ontot csak leghkiszebbik verenek czeppeis arra elegh az en bineimnek el torlesere.

Illyen igaz ismeretben leven azért, az en kegyelmes Istenemnek és Attyamnak bizvast eo nagy batorsaggal ajánlom lelkemet az Ur Istennek az eo szent kezébe, testemet penigh oly remenseggel adom az nyugodalomra az eo Attyanak az földnek hogy az utolsó napon fel tamad dicsosegessen és lelkeimmel edgyesolven az en kegyelmes itellő biramnak job keze felől alátvan az eorok életnek birasara az több hivekkel és szentekkel bevitesem. Amen.

Wilághi dolgaim

Mendeneknek előtte ez világi dolgaimban, az en kegyelmes Uram eő Nagysagat Rakoczy Geörgy Uramat eő Nagysagat Isten kegyelmétűl Erdely Országhnak Fejedelmet, Magyar Országh részeinek Urat és szekellyeknek Fő Ispannyat Nekem kegyelmes Uramat; az en kegyelmes Aszszonyomat Lorantffi Susanna Asszont megh nevezet Erdely Országhanak fejedelem Aszszonyat nekem kegyelmes Aszszonyomat igen alázatossan kerem: ha az en vensegemben, erőtlenseghre jutot allapatomat, Tizen három esztendőket alát terhes tiszt viseletemben szolgálatomban mi fogyatkozásim lőttenek volna kegyelmessen megh boczassak, és szanszandekkel

244 Bűnbánat.

valo czelekedetemnek ne tulajdonitzak, mert az en raitam bizot tisztben es szolgaltomban hiven es igazan jo lelki ismerettel szolgaltam es az menire lehetet Istenes utakon egyesek romlassa nélkül, joszaginak jeövedelmeket kar es fogyatkozás nélkül beszolgáltattam igazan. Keönyörgök azért alazatosan az en hű, jambor es nem haszontalan szolgaltomrol megh emlekezven, az en szegeny fiamat Debreczeni Georgyöt vegyek kegyelmes oltalmokba mivel immar az az marada szegeny közzülök, hogy ennek példajaval töb hasznos szolgálkis keötelezhessek magokat az eö Nagysaganak szolgaltatara.

Eo Nagysagoknak en keörültem sem ladaimban sem hazamban seminemü levelei ninczenek az joszaghrul valo levelek Kluboseczki Uram²⁴⁵ kezeben vadnak, az mellyek penigh tisztben estenek mind eo kegyelmenek adtam. Az Miszilis levelek mindenni esztendő forgassi alattis valameni jöt mind az szallasomon ket almariomban vadnak be rakva tudgya Kluboseczky Uram es keorülettem lako deakok. Valamikor eo Nagysaga akarja eleo vetetheti es oda rakhattya a hova kegyelmessen akarja. Nem szükséghez azért se hazamat se ladamat peczetleni, halalom utan valo gyalazatomra. Kjert alazatosan keönyergök eo Nagysagoknak olyan dologh ne essék halaom utan.

De Proprijs Acquisitis Bonis.²⁴⁶

Az en velem valo sok jokat kegyelmes Istenem es Attyam, az eo ingyen valo kegyelmessegetul minden erdemem felet vilagi életünkben, szegen üdvezült edes feleségemmel faratczaginkra, munkainkra kegyelmessen aldasat nyujtvan, keves vilagi jokkalis latogatot vala bennünköt, mellyekrül ennekelőtte egynehany esztendőkkel dispositiot is tettem vala közöttök, ugy mint Fiaim es Leanim keözöt. De mivel az Ur Isten az en buneimért az eo igaz itelletibül ab Anno 1639 Feleségemet, két hazas Leanimat, ket Fiamat, Debreczeny Janost és Sigmondot el szolította minden magh nélkül, es csak az egy Fiamat Debreczeny Geörgyöt hagyta szemeim előtt megh, egy fiaczkaival Gabrissal. Elobbeni Testamentar[jia] Dispositiomat változtatnom kellették, es ujjobban disponalom.²⁴⁷ Jollehet talam meltan, sem magamat evvel, sem az dispositioim olvasoit nem kellene faraztanom, mert mind az Istennek

245 Klobusiczky András (?–1656) birtokos nemes, a Rákócziak familiárisa. Az 1640-es években — tehát a végrendelet keletkezésekor — a sárospataki kincstár (tárház) kezelője, Debreczeni halála után prefektus.

246 Saját szerzett javaimról.

247 Rendelkezmem.

igassága, mind az Termeszset es Ország Teorvenye azt dictallyak, hogy mind az Eősűrűl allok mind az aequisitumokrul²⁴⁸ allo akar mi nevel nevezendő jök az Attyakrol Anyakrol az eo saját gyermekeknek maradgyanak es szallyanak per gradus²⁴⁹ de mivel Attyamfiai és Onokaimis vadnak megh mostan, hogy azokis mindenik szabados dispositiomat erczek kicziny aequisitumombul, es eggik az masikat megh ne gyűlölye erte, s veszekedessek se legyen. Mivel nekem, sem az üdvezült feleségemnek semmi anticumok,²⁵⁰ sem joszagh, sem eörökség sem semmi res mobilisink²⁵¹ nem vala, hanem az nagy kegyelmű Isten magunknak atta volt az mi keves vagyon. Azon keveset javaimbul illyen keppen disponalok, kire hogy az Ur Isten kegyelmes consensussat²⁵² nyuicza alazatos keönyorgessem által kerem es kivanom eo Szent Felsegetül.

Megh aldott vala eo Szent felsege engemetis üdvezült feleségemmel, töb áldási keözött magzatokkalis, mert tiz fiunk es negy leanyunk volt, mellyek közzül het fiamat ket leanimat az Ur Isten eo Szent Felsege .8.9.5, 3, 5 — ket esztendő korokban el vette túlünk az halal által, ket leanimat Frusinat es Judithot, s három fiunkat engette vala annire nevelni hogy hazassagokat es gyermekeket ertem az ket Leanyomnak Leani, es fia marattanak, kik most is élnek Nemzetes Farkas Istvan Uram (szegeny edes Frusina Leanyomnak) három Leanya Es Nemzetes Marjassi Ferencz Uram Judith Leanyomnak egy fiaczkaja Marjassi Ferencz, magok az szegeny Leanim megh holtanak, Fiamnakis mind az háromnak Janosnak Georgynek Sigmondnak voltanak fiai, de elseöben Debreczeny Janosnak fiaczkaja kicziny koraban megh holt, hasonló keppen Debreczeny Sigmondnakis fiaczkaja s az utan ez jelen valo boldoghtalan 1645 esztendőben, Debreczeny Janos 22 Juny megh hala Palfalvan,²⁵³ Debreczeny Sigmond is ezen esztendőben 3 octobris Sarospatakön. Es így czak Debreczeny Georgy marada fiaival Gabrissal az Ur Istennek Szent akarattyai gh. Szegeny megh nevezet Leanimat tisztesszegessen kihazasítottam, az kit Szegeny Frusina Leanyomnak joszagh venni adtam Nemzetes Farkas Istvan Uram kezehez három ezer hatszaz forintot ÷ idest 3600 mellyen eo kegyelme vöttis joszagot az Tekintetes es Nagysagos Lonyai Sigmond Uram Borhidi portiojat. Es im mostis hagyok három ezer forintot idest 3000 azoknak az három

248 Szerzett javaimból.

249 Itt: nemzedékről nemzedékre.

250 Ősi birtokok.

251 Ingóság.

252 Itt: beleegyezés.

253 Szatmárpálfalva: falu az egykori Szatmár vármegyében (ma: Romániában Pulești).

Unokaimnak Marianak Eörzebetnek es Judithnak, ugy hogy ha Isten elteti eöket mindeniknek ezer forintot ha penigh csak edgik maradna megis az edgiknekis mind az 3000 forintot Debreczeny Geörgy az en holtom utan fel esztendővel eppen meghadgya. Ha Isten Nemzetes Farkas Istvan Uramat eletben megh tartya akkor eo kegyelme kezeben authentia Personak praesentiajaval quietantiat²⁵⁴ veven magaert eo kegyelmetül, ha penigh eó kegyelme nem elne (kit Isten eltavoztasson) Farkas Marianak avagy az kinek Isten eötet paranzolya, mert tudom hogy neki kel az ket Eöczenek (sic!) ha elnek gongyokat viselni Attyok halala utan.

Az masik Leanyomnakis tisztesseses ki hazasitassa utan joszagh venni (mivel az mi kicziny Jozzagoczkam volt, azt az fiamtul leanyomnak nem adhattam) attam eöt ezer forintot idest f[lorenos] 5000 ez egy fiaczkaja maradvan szegeny Debreczeny Judithnak eleghegesnek itiltem lenni Marjassi Ferencz Unokamnak az oda maradt Paraplei numeres [?] ött ezer forintot, de ha az gyermek megh halna Res mobilisimbul Szeónyegekbul, Paplanokbul, Arany s Ezüst marhakbul megh csak On talakbulis ki adtam szegeny edes Leanimnak reszeket

Darhoczj Istvan Uramnak Eöczemnek az mi maradt volt Attyarul es szegeny Anyankrul megh iffiu legeny koraban mikor Turzo Imre halala²⁵⁵ szallot Szakmarra, megh adtam eo kegyelmenek tudgya eo kegyelme.

Debreczeny Mihaly Eoczem Urammalis semmi osztozo marham ninczen, noha Attyank Anyank egy volt, de en onnat Szegenyektül az eredetnel (es tizen egy kettő vagy tizen három esztendeighvalo fel tartasnal [többet nem vettem],²⁵⁶ hanem jambor szolgálatom utan kellett osztan a magam vensegeigh elnem, eötetis tudgya az jo Eöczem ennek Leanyat elegge intettem adgyon tisztesseses szolgálatot eleiben mert szegeny legyeny különben dolgaban s ez világi eleteben elő nem mehet, promouealtamis²⁵⁷ volnais eörömet jo tisztekre mikor az Ur Isten nekem modot adott volna abban, de semmikeppen nem fogada szomat az edes Eoczem, seöt megh magamnalis, fizetesemért nem akart szolgálni, feő helyekre commendaltam²⁵⁸ jo akaro uraim altal, mind az mi kegyelmes Urunkhozis Urasagaban es Groff Bethlen²⁵⁹ Uramhoz eó Nagysagahoz is Gubernatorsagaban, hozza epitven három loval, mindennel keöntöszelis de mindenektül csak el ment buczu vetlen, hogy latta

254 Hiteles személy jelenlétével nyugtát.

255 Thurzó Imre 1621. október 19-én halt meg Nikolsburgban.

256 Ezt a másoló valószínűleg kihagyta.

257 Előléptet.

258 Ajánlottam.

259 Idős Bethlen István.

hogy elő nem vehetem, kertem azon ha masut nem lakhatik, hogy ne gyalazatoskodgyek miatta lakjek hazamnal ket lora fizetese jár migh elek es ell vagy valamellik Joszagomnak vagy Udvarhazamnak visellye gongyat, job eő nevedkedgyek belőle, de nem kellett az edes Eőczemnek semmi jo akaratom, csak Lovatis 13mat attam eő kegyelmenek eczer is maszszoris szerszamostul, azon kívül köntessel tartottam esztendőről esztendőre ez mai napigh, mert mostannis Palffalvi hazamtul hordos borok; Vereo diszna, buzaja es minden esztendoben egy egy vegh karasiaja²⁶⁰ jár, Az minemű állapotomban forgattam, akarvan hazassaga utannis elo vinni, eörömet megh hazasítottam volna jo helyekre, de azt sem akarta en altalam hanem Erdeli Praefectussagomban hazasult megh hirem nélkül egy kurva nemzetbűl, olykor adta hiremme, mikor immar megis esküttek volt, azért sem vethettem ell, noha nagy vetek volt hanem magat köntőssel matkajat akkeppen minden köntőssel kit utanna kellett vinni el keszitettem, minden elest es bort az mi kellett attam, ugy boczatottam ki lakodalomnak vegben vitelere, hanem szaz es egy nehany forintokon váltottam ki jegyesse Zalogban levő joszagat, az en Istenem az mit ennekem adot az jo Eőczemet taplaltam segitettem halalom utannis hagyok neki ket szaz forintot, kit temettesem utan Debreczeny Geörgy mindgyarast megh adgyon nekie, effelet migh el az jo Eőczem az rendelt Provisio²⁶¹ megh jarjon.

NB. Ezt haszontalan irast csak azért kellett irnom, az kik eő dolgat nem ertettek, ne tegyenek az emberek iteletet felolem, hogy egy test vér leven velem ilyen alazatos állapotban maradt eő kegyelme, es hogy en nem promorealtam volna.

Halalom es temettesem utan Debreczeny Geörgy Fiam, szolgaimat es szolgálaimat, elegendőkeppen mindeneket megh elegitczen, Varkony Mihalynek az Inasnak mivel engemet az eő tehetczege szerint ejel es nappal szolgált adgyon Debreczeny Georgy Eőtven forintot es egy gyermek lovat az Menesbűl jót;

Ezen kívül edes Fiam Debreczeny Geörgy mindeneknek Aequisitumimot akar mi nevel nevezendók legyenek azok, Joszagh, ereőkseghek, Udvarhazak, es egyeb res mobilisseket teneked hagyom mindenestűl, es te utannad az te maradekidnak ad utrunque sexum²⁶² valamigh te élsz es te maradekid élnek, addigh mas Attyafiakra az en Aequisitumimbul marat es valo javaim en dispositioim ellen ne szallasson;

Illyen Conditioival²⁶³ azért hogy minden mivel ennekem minden Joszagim es eöröksegim csak summaban²⁶⁴ vadnak es nem eörökők Paálfalvan kívül, migh az

260 Posztófajta.

261 Ellátás.

262 Mindkét ágon.

263 Feltétellel.

264 Pénzen.

te gyermekid mostaniak es Isten aldasabul az utan lejendók duralnak²⁶⁵ az Fiu agh birja, migh az Fiu agh nem deficialna²⁶⁶ addigh az leany ágh ne birhassa, csak kihazasittaszek tisztességesen, ha penigh az fiu ágh deficialna az leany agra szallyon, de azokis fel oszthassak egy mas között de el se adhaszak, hanem ha melliket ki valtyak az arat vagy rajta levő summat egy erant oszszak fel magok között; hogy ha penigh teneked maradekidnak (mivel halando az ember:) mind halalotok lenne, az Palfalvi Udvarhaz Ombodj Amaczj az Szent Martoni²⁶⁷ portio ha addigh ki nem vallyak eőket, immediate²⁶⁸ szallyon Farkas Istvan Uram harom leanyira szegeny Debreczeni Frusina Leanyomtul valokra, minden nemű hasznival es az Szakmari hegyen levő szőlleimmal.

Az Szakmari hazam penigh in eo Casu²⁶⁹ kit Isten tavoztaszon ell, hogy Debreczeny Geörgy mind ket agon deficialna, maradgyon es szallon Batizi Vasvari²⁷⁰ portiommal Debreczeni Mihaly Eőczemre, es maradekira az summaigh, kit megh mutat az levele, ha penigh szegeny Eőczem addigh megh halna, arra valo maradeki nem lenenek azokis szallonak felleb megh emlitet Onokaimra Nemzetes Farkas Istvan Leanira,

Daroczy Istvan Uram Eoczemmel egy Attyank Anyank volt, es noha eő kegyemenek en nalam semmie nem maradot, mert az mi kicziny Attyai keresmenyeben Anna halala utan nalam maradot, mert az mind megh attam eo kegyelmenek, az mint erről oda fellyeb irtam, mindazonaltal eő kegyelme en nekem gyermeksegtől foghva igaz, tőkelletes es tőlem halogato engedelmes Attyamfia volt, szolgáltis valamiben kellet, ha Debreczeny Geörgy mind az ket agon deficialna kit Isten tavoztasson Thokay hazamat ket darab szeőlőmmel ugy mint Koczogh Barat vagy Kanducz, Szeszar²⁷¹ Ladanl Bornemisza allya szeőlőt Thot Foldes Bartus eő kegyelmere es maradekira szallyonak az Enczenczl²⁷² portiommal, seőt ha az onokaimnak Farkas Marianak Eőrsebethnek es Judithnak maghtalanol holtok teor-tennek (kit az Isten tavoztasson) Palfalvi Udvarhazis minden hozza tartozo Josza-

265 Élnek.

266 Kihalna (magva szakadna).

267 Ombod (ma: Romániában Ambud), Amac (ma: Romániában Amatti), Kakszentmárton (ma Romániában Mártinești): falvak az egykori Szatmár vármegyében.

268 Közvetlenül.

269 Abban az csetben.

270 Batizvasvári: falu az egykori Szatmár vármegyében (ma: Romániában Oșvarău).

271 A másoló elírta ennek a szőlőnek a nevét, ami helyesen: Csiszár.

272 Encsencs: falu az egykori Szabolcs vármegyében.

gival valamint szegeny Unokaimnak hattam Daroczy Istvan Uramra, es mind ket agon levo maradekira szallyanak.

Item:²⁷³ Ugyan abban az Casusban ha Debreczeny Geörgy es mind ket agon levő maradeka deficialna (kit Isten tavoztasson) Az Tolczvay hazam es minden szeóló eöröksegem az Tolczvay hegyen azzal az igassaggal szallyon es maradgyon szegeny üdvezült Debreczeny Judith Leanyomtól valo Marjassi Ferencz Uram fiara iffiabbik Marjassi Ferencre, Leveleis annak cum Exemptio[ne]²⁷⁴ teőb leveleim közt vadnak, mely megh adaszek.

Item in eo Casu Saros Pataki varosban valo hazam ket Ezer forintigh mert anni inscriptioban²⁷⁵ vagyon es az kis Pataki Majorom kit eörökben szerzettem szallyon Vereőczj Ferencz²⁷⁶ Uramra immediate es az eo kegyelme maradekira vagy Legatariussaira²⁷⁷ az summaigh az felseo haz.

Item Fiam gianant valo jo akaro Uramra iffiabbik Klubosiczki Andras Uramra es minden maradekira (in eo Casu) Nagy Dobrony egeszen in Comitatu de Beregh²⁷⁸ es Kis Dobrony portiom valamint birtam florenos 8600. Es affelet valamit epitek vagy penzen veszek az Capitalis summaival edgyüt, tempore redemptionis²⁷⁹ hogy eő Nagysagok mikor ki valtyak simul et semel deponallyak.²⁸⁰ Epitettem Udvarhazatis Majorhazat Istalokat Szekerszint es jo Csürt mely epuleteim extudaltatik ad florenos 400. Kerem azert az en jo akaro fiam Uramat Klubosiczki Andras Uramat emlekezsek megh az eo kegyelmehez eleitül foghva viselt es mutatott jo akaratomrol, es hogy az Ur Isten mind maganak minden dolgaiban szerenczes boldogh elo menetelt adgyon s mind edes gyermekinek őrvendetes boldogh nevedekest, seót holta utannis jo gondviselőjőknek az en szegeny Debreczeny Geörgy fiamat ne hadgya, oktassa tanitcza es oltalmazza.

Mint hogy penigh akar mikoris de kivalkeppen az mostani üdőben mégh az megh ért elméjű Expertus es industriosus²⁸¹ embereknek is felette szükséges az jo tanacz, segitczegh es oltalom, az sok gonos Lelki ismeretű emberek ellen, menivel inkab az fele iffiaknak mint Debreczeni Geörgy, elmemben forogh az kihez

273 Ezen kívül.

274 Kiváltságával.

275 Szerződésben.

276 Verőczy S. Ferenc (1607–1660) 1644-től sárospataki lclkész.

277 Örökösre.

278 Bereg vármegyében.

279 A kiváltás idejéig.

280 Egyszer s mindenkorra kiváltságától fozszak meg.

281 Tapasztalt és szorgalmas.

ennekem világi életemben az emberek között Isten után azoknak gondúiselek segítzegek oltalma ala commendalom szegeny fiamat Debreczeni Geörgyöt, mindenek felet penigh az en kegyelmes Uramat es Asszonyomat) es Rakoczy Sigmund Uramat es Nagysagokat igen alazatossan kerem, seöt ugyan az elo Istenre kenszeritem [n]oha arra se magam sem fiam meltok nem vagyunk, ugyan mindazonáltal eo Nagysagok természet szerint valo kegyelmessegeket tarczak megh szegeny fiamat, megh tekintuen azt hogy eo Nagysagokat en ez esztendők alatt, jamborul es hasznosson is igyekeztem szolgálni, eletemetis az eo Nagysagok szolgálattyanban veghezem. Eo Nagysagok utan Tekintetes Nemzetes Kemeny Janos Uramat, Bethlen Ferencz Uramat, Kereszturi Pal Uramat, Nemzetes Chernelhazy Chernel Geörgy Uamat, es Balint Uramat, Zakany Andras es iffiabbik Kluboseczki Andras Uramat Nemzetes Farkas Istvan, Daroczy Istvan Nemethi Janos, Kis Thamas Baji Istvan Szerenczi Istvan Fekete Janos es Vereczi Ferencz Uramekat, kerem az hol es miben kivantatik, jo tanaczokkal, igazgatasokkal, segítzegekkel, oltalmazzak, segítzegeh [sic!] es igazgassak, hogy az Ur Isten az eo kegyelmek holtok utan valo maradekjoknakis jo gondviselosejeket oltalmokat rendellyen es adgyon.

Vegezetre penigh mint hogy mostan az mi büneinkért az Urnak sebessen egő es mindeneket tuz modon egetheő emesztó haragjaban az mely Nemzetben az Dógh halal esik keveset hagy benne, avagy mind el horgya, az mint hogy csak az mi felyunkbennis elegh pelda vagyon effele, ha az Urnak akarattya es kegyelme hogy szegeny fiamat Debreczeny Geörgyöt el szolitana (es mostan elo ket fiaczkajat avagy annak edgiket megh hadgya) kit az Ur Isten az eő Nagy irgalmassagaért tavoztasson, de ha ugyan ugy akarna eo Szent Felsege legyen az eő Szent akarattya, abban azért az keserves Casusban Kluboseczki Andras Uramat ugyan az Istenre es Lelke üdvesseregere kenszeritem fiat, vegye kegyes gondviselese ala Daroczy Istvan Urammal eoczemmel edgyüt s tarczak s nevellyek az arvakat, minden Jozzagim kezekhez veven, nevellyek tanitczak az mikor miczoda tanitasok kivantatik Jozzagokbul es annak jüvedelmébül taplallyak eöket edukallyak²⁸² az Istennek nevenek dicziretire mindenek felet, migh az perfecta aetast²⁸³ el nem erik kezekben se boczassak jozzagokat, azt elerven penigh ereszszek kezebe Gabrisnak vagy az masiknak, az mellik az üdot eri, vagy ha mind kettő erne, mind kettőnek ha penigh

282 Neveljék.

283 Felnőttkort.

azokis meghalnak az jóság mindenkeppen szálljon úgy mindenikre az mint felleb oda megh irtam.

Testamentumnak Exeturotijs²⁸⁴ [sic!] Nemzetes Zakany Andras²⁸⁵, Kluboseczki Andras es Daroczi Istvan Uramnak Legyenek.

Utolszor eztis nem akarom felejteni. Ha az en velem sok jokat tött kegyelmes Istenem az eo beolcz iteletibül, több sok kegyelmes ream valo gondviselessi között úgy rendeli hogy it Patakon tegyem le ez Vilagi eletemnek veget. Jo akarom felebaratim, fiaim es jambor szolgálaim gondviselesek alatt temettesem semmi pompával ne legyen, hanem mennel nagyobb alázatossággal csendessen Attyafiakon kívül semmi idegen külseő fő embereket ne faraszszanak converallyanak, valami Cziffra es Uj Zaszlot es Czimereket ne czinallyanak koporsomra ezüst szeget ne veressenek, Oratiokat ne proclamaltassanak,²⁸⁶ vagyon nekem Zaszlot Szimplex, magamhoz illendő kit vagyon 20 esztendeje hogy czinaltattam Czimerek [i]s vadnak ugyan akkor czinaltak azokra csak az diest es annust²⁸⁷ kel iratni. Semmi Epidaphiumot se irjanak hanem csak az Nevemet, időmet es az mikor halalom leszen, Czak azon kerem az Praedicator Uramat az ki praedicalani fogh az Templomban mivel Tisztviseleő ember voltam, mely miat sokan az mint akartak volna magamis az mint kivantam es szerettem volna, nem úgy jarhattam el dolgomban kellett vetenemis sokaknak az Tiszt miatt, [m]indenekert azért szommal eő kegyelme megkövessen. Kivanom szivem szerint az Ur Isten e[n] utannam ennek az Nemzete[s] helynek es kiterjedet Jozsaghnak igazgatasara job alkalmazato[sb] es eő kegyelmenek kedveskedob embert [a]dgyon, igazgatasara, dirigalasa, noha en magam sem [es]merem azt magamban, hogy senkit igazsagaban szanszandekkel megh bantottam volna.

Ezek után:

Legyen es maradjon örökke az Urnak szer[etet]e, jo kedve, kegyelme raitatok edes fiam, es mind ez Vilagon [t]öbb elő felebaratim Attyamfiai, igazgasson vezereleyen segitczen Szent Lelkenek ereje által az eő akarattyanak paranczolatjanak el

284 Végrehajtói (helyesen: executor).

285 Zákány András: volt borsodi alispán, a Rákócziak familiárisa.

286 Prédikációt ne hirdessenek.

287 A napot és az évt.

kovetesere megh tartasara, hogy kegyes eletet es boldogh ki mulast nierhessek eő
Szent Felsegetül. Amen.

Actum in S. Patak die 18 decembris Anno 1645.

Költ ezen Testamentum Zakany Andras

manu propria²⁸⁸

Klűboszizki Andras, Ferenczi Istvan

Daroczi Istvan, Vereczi Ferencz

Baji Janos, Fekete Janos

Chernel Balint, es Baji Istvan

Uramek kezek irasi es peczetek alat

MOL P 88 Dessewffy cs. levéltára. 15. cs. 34. t.

288 A végrendelet itt közölt példánya egykorú másolat (*par*), nem Debreczeni Tamás saját kézírásával készült. E példány Debreczeni Fruzsina három lánya (Erzsébet, Judit, Mária) számára készülhetett — melyet kiskorúak lévén, apjuk, szentmártoni Farkas István kaphatott kézhez — majd a három lány közül Judithoz került, aki első férje halála után cserneki és tarkői Dessewffy Jánoshoz ment feleségül. Így, ezen az úton került a végrendelet a Dessewffy-család iratai közé. Ennek az 1645-ös végrendeletnek fennmaradt egy későbbi, írásképet tekintve feltehetően még a XVII. században készült, enyhén romlott másolata. Az egyszerű kópia, mely nincs hitelesítve, megállapíthatóan két kéz munkája. A végrendelet ez utóbbi változatát ma a Sárospataki Református Kollégium Levéltára ún. Dókus-gyűjteménye őrzi (SL VII/4. fasc. 32., nro. 843.). Közlésc: *Dienes D.*: i. m.

